

VÝCHOVNO-VZDELÁVACIA SÚSTAVA

I. Vývoj po novembri 1989

Ideovým základom školskej politiky a koncepcie výchovy a vzdelávania i celej výchovno-vzdelávacej sústavy^{1/} do roku 1990 bol projekt Ďalší rozvoj čs. výchovno-vzdelávacej sústavy, prijatý ešte v podmienkach ČSFR (r. 1976) a kodifikovaný školskými zákonmi v rokoch 1978 a 1984 (o sústave základných a stredných škôl, zákonom o školských zariadeniach, zákonom o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a zákonom o vysokých školách r. 1980). Pre oblasť ďalšieho vzdelávania boli vydané len podzákonné normy (o štúdiu popri zamestnaní na stredných a vysokých školách a o vzdelávacích zariadeniach rezortov, odvetvových, oblastných a podnikových hospodárskych a spoločenských organizácií).

Historicky prevratné politicko-spoločenské a sociálno-ekonomické zmeny, ku ktorým u nás po novembri 1989 došlo, si logicky vynútili aj zásadné právne, pedagogicko-organizačné, ale najmä aj ideovo-pedagogické zmeny v oblasti výchovy a vzdelávania a jeho riadenia. Takáto transformácia koncepcie obsahu, organizácie a riadenia si vyžiadala aj zmeny príslušných školských zákonov a nadväzných záväzných predpisov i nové právne normy s osobitným zreteľom na aktuálne medzinárodné dokumenty a odporúčania v oblasti výchovy a vzdelávania (UNESCO, Kodanský dokument (KBSE č. 1203) o ľudskej dimenzii a právach národnostných menšín (r. 1990) OECD, Bolonská deklarácia, Biela kniha EK o vyučovaní a vzdelávaní (r. 1995), Kodanská deklarácia EK o odbornom vzdelávaní (r. 2002), Dohovor Medzinárodnej organizácie práce o práve zamestnancov na ďalšie vzdelávanie a. i.) a na nové ustanovenia ústavného zákona ČSFR (r. 1991) o uplatnení všeobecných práv a slobôd podľa Listiny práv a slobôd, ktoré boli r. 1992 zahrnuté aj do Ústavy SR.

Takýto široký a zložitý politicko-spoločenský a spoločensko-pedagogický rámec transformácie výchovno-vzdelávacej sústavy (ďalej len „VVS“) sa realizoval len postupne: úpravami platných školských (a súvisiacich) zákonov alebo vydávaním nových právnych pedagogicko-organizačných a *pedagogických noriem*, ktorými sa zabezpečovalo nové ideové smerovanie výchovy a vzdelávania, demokratizácia a humanizácia celej výchovno-vzdelávacej sústavy, systému jej riadenia, správy, financovania a realizácia nových zámerov školskej politiky.

^{1/} Slovenská pedagogická terminológia (napr. nemecká, ruská a i.) rozlišuje pojem *výchova* a *vzdelávanie*. *Výchovu* (Erziehung, vospitanie) definuje ako zámerný (intencionálny) cieľavedomý postupný proces formovania človeka, jeho osobnosti, aktívneho vzťahu k okolitému svetu a osvojeniu si pravidiel spoločenského života, medziľudských vzťahov, správania (s prevahou zložky mravnej, spoločenskej, estetickej, telesnej a i. výchovy). *Vzdelávanie* (Bildung, obrazovanie) sa charakterizuje predovšetkým ako proces na zabezpečovanie vedomostí o prírode a spoločnosti a schopností využívať ich v praxi. Podobne sa rozlišuje poslanie a funkcia škôl (rozličných stupňov a druhov) od zariadení, ktoré zabezpečujú rozličné dobrovoľné neformálne záujmové aktivity v čase mimo vyučovania ako sú charakterizované v kapitolách 6.1 a 6.2.

V koncepcii obsahu a organizácie výchovy a vzdelávania išlo najmä o zmeny, aby sa:

- ▶ v obsahu a procese výchovy a vzdelávania uplatňovali objektívne overené najnovšie poznatky vedy a techniky a vylúčili z neho jednostranné ideologické nánosy,
- ▶ proporcionálnejšie vyvážila štruktúra obsahu učebných plánov a študijných programov, formatívnych a informatívnych cieľov vzdelávania v obsahu učebných osnov, stanovila únosná a adekvátne miera základných a rozširujúcich učebných požiadaviek, uplatnenie medzipredmetových vzťahov a zdrojov mimoškolských informácií,
- ▶ na miesto zaužívaného sprostredkúvania poznatkov v hotovej podobe zdôraznilo predovšetkým rozvíjanie schopností, postojov a podpora motivácie žiakov a študentov pre vzdelávanie,
- ▶ organizácia vyučovania umožnila výraznejšie uplatnenie diferenciácie požiadaviek podľa schopností a záujmu žiakov a študentov, realizáciu alternatívnych prístupov i organizácie vzdelávania, demokratizáciu riadenia a správy škôl plnším uplatnením princípov samosprávnosti a subsidiarity (decentralizáciou správy, zriaďovaním alternatívnych, cirkevných a súkromných škôl a školských zariadení),
- ▶ zmenami koncepcie a organizácie výchovy a vzdelávania vytvorili lepšie podmienky na efektívnu prácu výchovno-vzdelávacej sústavy a zabezpečila porovnateľnú úroveň výsledkov vzdelávania s vyspelými krajinami a úspešné uplatnenie absolventov škôl nielen doma, ale aj v zahraničí.

V legislatívno-právnej oblasti išlo o zásadné úpravy platného školského zákona alebo o prípravu a vydanie nových zákonov o výchovno-vzdelávacej sústave a jej riadení, najmä:

- ▶ zákona o štátnej správe v školstve a školskej samospráve (r. 1990, so zásadnými zmenami r. 1996, 1999, 2001 a 2003),
- ▶ zákona o vysokých školách (r. 1990 s novelou r. 1996 a novým zákonom r. 2002),
- ▶ zákona o školských zariadeniach (r. 1993, s novelou r. 2001),
- ▶ zákona o ďalšom vzdelávaní (r. 1997 s novelou r. 2001),
- ▶ zákona o financovaní školstva (r. 2001 a r. 2003),

a o celý rad nadväzných záväzných vykonávacích noriem (nariadení vlády, vyhlášok a smerníc ministerstva), ktorými sa cieľavedome zabezpečovalo nové ideové smerovanie výchovy a vzdelávania, demokratizácia a humanizácia celej výchovno-vzdelávacej sústavy, jej riadenia a správy, realizácia cieľov a úloh školskej politiky, programových vyhlásení vlády, úpravy obsahu vzdelávania v základných, stredných a na vysokých školách, vyhlášky o organizácii a úlohách jednotlivých druhov škôl a školských zariadení, o odbornej a pedagogickej spôsobilosti a ďalšom vzdelávaní pedagogických pracovníkov, o školskej inšpekcii, pracovný poriadok pre pedagogických zamestnancov a. i.

Vypracované boli aj návrhy novej koncepcie rozvoja výchovno-vzdelávacej sústavy (v rokoch 1991, 1994, 1996), ktoré však neboli celospoločensky odobrené a realizované. V roku 2000 bola schválená Koncepcia ďalšieho rozvoja vysokého školstva na Slovensku pre 21. storočie, ktorá sa stala podkladom nového zákona o vysokých školách (r. 2002) a roku 2002 bola prijatá nová koncepcia výchovy a vzdelávania Milénium – Národný program výchovy a vzdelávania na najbližších 15 - 20 rokov ako ideový a vecný podklad návrhu nového školského zákona o výchove a vzdelávaní v základných a stredných školách a školských zariadeniach. Návrh školského zákona je predmetom verejnej diskusie, s tým, že má byť prijatý do konca r. 2004.

Školská politika v etape transformácie celej spoločnosti v 90. rokoch sa však uskutocňovala za nepriaznivých sociálno-ekonomických podmienok. Vyplývali najmä z poklesu výkonnosti ekonomiky a vysokej nezamestnanosti obyvateľstva, vrátane absolventov škôl, ktoré viedli k zníženiu dopytu po kvalifikovanej pracovnej sile a k zníženiu sociálnej funkcie výchovno-vzdelávacej sústavy (k úbytku materských škôl, školských klubov, mimoškolských výchovných zariadení).

Dôsledkom toho bola nežiaduca zmena hierarchie hodnôt a vyostrenie sociálnej diferenciacie obyvateľstva s nepriaznivými politicko-spoločenskými dôsledkami: nestabilitou politických štruktúr, vlády i vedenia ministerstva školstva, ktoré v týchto podmienkach nemohlo sústrediť pozornosť predovšetkým na riešenie zásadných otázok koncepcie výchovy a vzdelávania, prognóz rozvoja výchovno-vzdelávacej sústavy a na prípravu kvalitnej školskej legislatívy ako rozhodujúcich nástrojov riadenia.

Napriek uvedeným problémom podarilo sa v transformácii školstva a v rozvoji výchovno-vzdelávacej sústavy dosiahnuť vcelku pozitívne výsledky, najmä:

- ▶ zabezpečiť nové modernejšie poňatie koncepcie obsahu a organizácie práce v základných, stredných a na vysokých školách zodpovedajúce európskym štandardom,
- ▶ odstrániť jednostranné ideologické nánosy vo výchove a vzdelávaní,
- ▶ diverzifikovať strnulý systém jednotného školstva a umožniť aj zriaďovanie alternatívnych, cirkevných a súkromných škôl,
- ▶ výraznejšie diferencovať vzdelávanie v základných školách a gymnáziách,
- ▶ odstrániť úzku špecializáciu vzdelávania v SOŠ, SOU i na vysokých školách,
- ▶ modernizovať obsah vyučovania, vydať nové učebné plány a osnovy pre základné a stredné školy a študijné programy na vysokých školách, redukovať počet študijných a učebných odborov v SOU a SOŠ, na vysokých školách uplatniť zásady a systém vzdelávania zhodný so systémami vo vyspelých demokratických krajinách,
- ▶ demokratizovať a decentralizovať systém riadenia a správy školstva, uplatniť v ňom princíp samosprávnosti, subsidiarity, umožniť školám získať právnu subjektivitu a upraviť systém riadenia SOU,
- ▶ úspešne zabezpečiť predĺženie povinnej školskej dochádzky na 10 rokov a predĺženie základnej školy na 9 rokov,
- ▶ dosiahnuť výrazný kvantitatívny rozvoj gymnázií a vysokých škôl a zvýšiť vzdelanostnú úroveň obyvateľstva,
- ▶ zaviesť nové výchovno-vzdelávacie programy pre rómske deti,
- ▶ upraviť a realizovať nové kvalifikačné požiadavky na odbornopedagogickú spôsobilosť pedagogických zamestnancov a zabezpečiť ich ďalšie vzdelávanie,
- ▶ v súlade s novým Zákonníkom práce vydať nový pracovný poriadok pre pedagogických zamestnancov,
- ▶ realizovať nové poňatie výchovy a vzdelávania zdravotne postihnutých žiakov,
- ▶ prijať návrh zákona o financovaní školstva (r. 2001, 2003),
- ▶ vybudovať nezávislú Štátnu školskú inšpekciu,
- ▶ prehĺbiť medzinárodné styky a spoluprácu škôl a školských zariadení,
- ▶ sčasti uplatniť podnety z návrhov nových koncepcií rozvoja školstva (r. 1991, 1994, 1996) a pripraviť na realizáciu novú koncepciu výchovy a vzdelávania s národným

programom výchovy a vzdelávania a koncepciu vysokoškolského vzdelávania pre 21. storočie (r. 2001),

- ▶ pripraviť na schválenie návrhy nových školských zákonov o základných a stredných školách, školských zariadeniach, pre vysoké školy a ďalšie vzdelávanie.

Niektoré dlhodobé programové úlohy sa však nepodarilo včas a úspešne splniť alebo splniť len čiastočne:

- ▶ nepodarilo sa dosiahnuť základný programový cieľ, aby v praktickej politike štátu mala výchova a vzdelávanie prioritné postavenie ako jeden z rozhodujúcich zdrojov a činiteľov sociálno-ekonomického rozvoja,
- ▶ napriek vytvoreniu samosprávnych orgánov na úseku školstva, nepodarilo sa získať účinnejšiu podporu sociálnych partnerov školy a ich aktívnu spoluúčasť na výchove a vzdelávaní a jej riadení,
- ▶ školstvo nedostávalo dostatok finančných prostriedkov na zabezpečenie potrebných materiálno-technických podmienok rozvoja a prevádzky, dokonca ich podiel (% HDP) poklesol, čo malo za následok zadĺženie školstva a zaostávanie jeho vybavenosti, najmä modernou informačnou technikou,
- ▶ úroveň odmeňovania pedagogických zamestnancov zaostala, je nízka a nedosahuje priemernú úroveň odmeňovania v ostatných odvetviach, čo má za následok odchod kvalifikovaných učiteľov zo školských služieb, zhoršenie kvalifikačnej štruktúry učiteľov a odbornosti vyučovania,
- ▶ návrhy nových koncepcií výchovy a vzdelávania (r. 1991, 1994, 1996) a návrhy nových školských zákonov pre základné a stredné školy neboli prijaté, realizácia koncepcie Milénium mešká,
- ▶ rozvoj jednotlivých druhov škôl a školských zariadení bol nerovnomerný a nezodpovedal strategickým potrebám rozvoja jednotlivých odvetví hospodárstva a kultúry, zaostal najmä rozvoj školských zariadení poskytujúcich aj sociálne služby (materské školy, mimoškolské výchovno-vzdelávacie zariadenia, zariadenia školského stravovania a internáty), čím sa oslabil sociálna funkcia výchovno-vzdelávacej sústavy i rozvoj nadštandardných (nepovinných, záujmových) aktivít škôl; na úseku terciárneho stupňa vzdelávania zaostáva najmä rozvoj vyšších odborných škôl,
- ▶ sieť škôl je nehospodárna, neracionálna, často neodôvodnene rozdrobená, na jej racionalizáciu a zhospodárnenie sa dostatočne nevyužívali možnosti integrácie škôl a školských zariadení,
- ▶ na riešenie závažných aktuálnych i strategických úloh školstva sa dostatočne nerozvinul vedecko-pedagogický výskum a tvorivé využívanie zahraničných poznatkov a skúseností.

Okrem uvedených nových školských právnych noriem a pedagogických koncepcií podmienky rozvoja výchovno-vzdelávacej sústavy výrazne ovplyvnili aj nové súvisiace právne normy, ktorými sa nanovo upravuje pôsobnosť a organizácia štátnej správy a samosprávy (najmä zákon o obecnom zriadení, zákon o pôsobnosti vyšších územných celkov, zákon o štátnej správe v školstve a školskej samospráve (r. 1990, 2001, 2003) a v pracovnoprávných veciach nový Zákonník práce a zákony o štátnej a verejnej službe).

II. Súčasný stav

Na základe uvedených právnych a pedagogických noriem súčasnú výchovno-vzdelávaciu sústavu tvoria:

a) podľa školského zákona (r. 1984) v znení jeho neskorších zmien:

1. základné školy;
2. stredné školy:
 - 2.1. gymnáziá (najmenej štyri a najviac osem ročníkov),
 - 2.2. stredné odborné školy a konzervatóriá,
 - 2.3. stredné odborné učilišťa a strediská praktického vyučovania,
3. učilišťa pre žiakov, ktorí pred dokončením školopovinnosti neskončili úplnú základnú školu;
4. špeciálne školy: základné, stredné, praktické školy a špeciálne odborné učilišťa;
5. školy pre záujmové vzdelávanie: základné umelecké školy;

b) podľa zákona o školských zariadeniach (r. 1993, novelizácia 2001):

6. školské zariadenia:
 - 6.1. výchovno-vzdelávacie zariadenia,
 - 6.2. špeciálne výchovné zariadenia:
 - zariadenia výchovnej prevencie,
 - zariadenia náhradnej výchovy,
 - 6.3. poradenské zariadenia,
 - 6.4. záujmovo-vzdelávacie zariadenia: jazykové školy, stenografický ústav,
 - 6.5. školské účelové zariadenia:
 - zariadenia školského stravovania,
 - zariadenia praktického vyučovania,
 - zariadenia služieb škole,
7. národnostné, cirkevné a súkromné školy;

c) podľa zákona o vysokých školách (r. 2002 a novely z r. 2003):

8. vysoké školy – verejné, štátne, súkromné, 3 stupne vysokoškolského vzdelávania;

d) podľa zákona o ďalšom vzdelávaní (r. 1997):

9. zariadenia ďalšieho vzdelávania – druhy a formy ďalšieho vzdelávania (odborné, doplnkové, rozširovacie, rekvalifikačné, občianske, sociálnokultúrne), ktoré vykonávajú rozličné vzdelávacie zariadenia, stredné a vysoké školy;

e) organizáciu, riadenie, správu a financovanie školstva

upravujú aj úzko súvisiace právne normy a koncepcie rozvoja, najmä:

- ▶ zákon o štátnej správe v školstve a školskej samospráve,
- ▶ zákon o financovaní školstva,
- ▶ zákon o štátnej službe a zákon o verejnej službe,
- ▶ zákon o výkone práce vo verejnom záujme,
- ▶ kompetenčný zákon (o organizácii činnosti ústredných orgánov štátnej správy),
- ▶ zákon o obecnom zriadení a zákon o vyšších územných celkoch,
- ▶ Zákonník práce a Pracovný poriadok pre zamestnancov škôl a školských zariadení,

- ▶ zákon o zamestnanosti a zákon o inšpekcii práce,
- ▶ zákon o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky,
- ▶ zákon o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti,
- ▶ medzinárodné dokumenty UNESCO – Medzinárodného úradu pre výchovu a vzdelávanie; OECD; Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou; Európska charta miestnej samosprávy; Európska charta regionálnej samosprávy; Charta učiteľov,
- ▶ koncepcia decentralizácie a modernizácie verejnej správy – Milénium – Národný program výchovy a vzdelávania v SR, Koncepcia ďalšieho rozvoja vysokého školstva na Slovensku pre 21. storočie.

Tabuľka 1: Výchovno-vzdelávacia sústava, školský rok 2003/2004

Školy, zariadenia	Počty					
	zariadení	fakulty/triedy, skupiny, útvary	študent/žiak	učiteľ	vychovávateľ	ostatní zamestnanci, majstri
Materské školy - spolu	3 210	7 488	150 718	14 963	9	16
Základné školy	2 387	27 117	579 011	40 747	5 353	204
Stredné školy - spolu	858	11 972	326 516	x	x	x
z toho: gymnáziá	223	3 308	100 057	8 230	x	25
stredné odborné školy	279	3 290	93 353	11 116	x	15
združené stredné školy	89	2 037	52 953	3 652	x	1590
Stredné odborné učil. a učilišťa	267	3 337	80 153	5 332	61	3 665
Špeciálne školy - spolu	442	3 677	32 039	4 857	1 695	742
Základné umelecké školy	205	x	98 395	4 452	x	x
Jazykové školy	28	x	27 562	519	x	x
Školské kluby	2 285	5 798	128 549	x	x	x
CVČ, SZČ	155	5 507	72 151	x	2 330	x
Špeciálne výchov. zariadenia - spolu	29	127	1 123	x	418	513
Domovy mládeže	239	x	28 489	x	1 274	x
Školské jedálne	4 779	x	517 215	x	x	x
Vysoké školy - spolu	25	104	99 909	12 401	x	x
ŠPZ - spolu	6	578	58 824	x	x	x
z toho: na SŠ	6	578	13 632	x	x	x
na VŠ	0	x	45 192	x	x	x

* Vrátane stredných zdravotníckych škôl.

** Len školy so ŠPZ.

Graf

Tabuľka 2: Školy a školské zariadenia, školský rok 2003/2004

Názov	Materské školy		Základné školy		Špeciálne školy		Stredné školy		Ostatné zariadenia ^{*/}		Spolu	
	školy	žiaci	školy	žiaci	školy	žiaci	školy	žiaci	zariad.	zariad.	žiaci	
štátne	3 180	149 728	2 272	553 249	430	31 520	729	297 798	5 473	0	12 084	1 032 295
cirkevné	19	672	104	25 259	9	467	62	17 183	95	0	289	43 581
súkromné	11	318	11	503	3	52	67	11 535	86	0	178	12 408
SR spolu	3 210	150 718	2 387	579 011	442	32 039	858	326 516	5 654	0	12 551	1 088 284

* V ostatných zariadeniach sú započítané: základné umelecké školy, centrá voľného času, strediská praktického vyučovania, jazykové školy, domovy mládeže, školské jedálne, výchovné zariadenia, poradenské zariadenia.

1. Základné školy (ISCED 1, 2)

Základná škola je účelovou spoločensko-pedagogickou ustanovitzhou na poskytovanie povinného všeobecného základného vzdelania, t. j. základov rozumovej, mravnej, estetickej, pracovnej, zdravotnej, telesnej a ekologickej výchovy. Uskutočňujú ju pedagogickí pracovníci s požadovanou odbornou a pedagogickou spôsobilosťou na základe objektívneho vedeckého poznania a v súlade so zásadami vlastenectva, vedeckého poznania, humanity a demokracie. Ako organická súčasť celej výchovno-vzdelávacej sústavy pripravuje žiakov na ďalšie štúdium v stredných školách a pre prax.

Od r. 1997 má základná škola opäť 9. ročníkov. Člení sa na dva stupne:

I. stupeň (1. - 4. ročníky ISCED 1) a II. stupeň (5. - 9. ročníky ISCED 2), ktorý sa spravidla diferencuje podľa záujmov a schopností žiakov. Do 1. ročníka sa prijímajú žiaci po dovŕšení veku 6 rokov. Povinná školská dochádzka je desaťročná, žiaci po skončení základnej školy sú povinní prihlásiť sa na niektorý druh strednej školy.

Podľa posledných úprav pôsobnosti orgánov štátnej správy a samosprávy verejné základné školy zriaďuje obec (mesto), ale po splnení predpísaných podmienok môžu zriaďovať základné školy aj cirkvi, fyzické alebo právnické osoby. Ich pôsobnosť je upravená osobitnou vyhláškou ministerstva školstva. Súčasťou základnej školy môže byť aj školský klub detí, školská knižnica, internát, prípadne aj iné zariadenie na výchovu v čase mimo vyučovania.

Obsah vyučovania v základnej škole sa riadi učebnými plánmi a rámcovými učebnými osnovami, ktoré si škola po prerokovaní v pedagogickej rade, s rodičmi a radou školy môže vybrať spomedzi troch základných variantov (s rozširujúcimi vyučovacími hodinami v 7. - 9. ročníkoch) určených pre štandardnú populáciu. Ďalších 10 variantov učebných plánov umožňuje školám vytvárať diferencované triedy na uspokojenie špecifických záujmov a schopností žiakov (napr. cudzích jazykov, matematiky a prírodovedného vyučovania, športu, výtvarnej, hudobnej alebo technickej výchovy).

Tabuľka 3: Učebný plán pre 1. - 4. ročník ZŠ, školský rok 2003/2004 – základný variant (ISCED 1)

Predmet	Ročník týždenný počet hodín			
	1.	2.	3.	4.
Variant 1				
Slov. jazyk a literatúra	9	9	9	9
Prvouka	2	2	-	-
Vlastiveda	-	-	1	2
Matematika	4	5	5	5
Prírodoveda	-	-	2	2
Pracovné vyučovanie	-	-	1	1
Výtvarná výchova	2	2	2	2
Hudobná výchova	1	1	1	1
Telesná výchova	3	3	3	3
Spolu	21	22	24	25
Nepovinné predmety	1-2	1-2	1-2	1-2

Tabuľka 4: Učebný plán pre 5. – 9. ročník ZŠ, školský rok 2003/2004 – základný variant (ISCED 2)

Predmet	Ročník týždenný počet hodín				
	5.	6.	7.	8.	9.
Variant 1					
Slovenský jazyk a literatúra	5	5	4	4	5
Cudzí jazyk	4	3	3	3	3
Dejepis	1	2	2	2	2
Zemepis	2	2	2	2	1
Občianska výchova	-	1	1	1	1
Matematika	5	5	5	4	4
Fyzika	-	2	2	2	1
Chémia	-	-	-	2	3
Prírodopis	2	2	2	2	1
Technická výchova	1	1	1	1	1
Výtvarná výchova	2	1	1	1	1
Hudobná výchova	1	1	1	1	1
Telesná výchova	2	2	2	2	2
Etická výchova/náboženská výchova	1	1	1	1	1
Rozširujúce hodiny	-	-	2	1	2
Spolu	26	28	29	29	29
Nepovinné vyučovanie	1-2	1-2	1-2	1-2	1-2

Tabuľka 5: Vývoj ukazovateľov rozvoja základných škôl v rokoch 1989-2003

Rok	Školy	Triedy	Žiaci	Učitelia	Ž/U	Ž/T
1989	2 302	27 559	724 919	36 242	20,0	26,3
1993	2 483	28 518	690 189	38 874	17,8	24,2
2001	2 406	28 539	626 645	41 983	14,9	22,0
2003	2 387	27 117	579 011	40 747	14,2	21,4

Ž/U – priemerný počet žiakov na učiteľa
 Ž/T – priemerný počet žiakov na triedu

2. Stredné školy (ISCED 3, 4)

Stredoškolské vzdelávanie sa dosiaľ uskutočňuje v troch prúdoch vzdelávania: v gymnáziách, stredných odborných školách a v stredných odborných učilištiach. Zriaďujú ich samosprávne kraje po vyjadrení príslušného ústredného orgánu štátnej správy a sociálnych partnerov. Zriaďovať školy môžu aj cirkvi, právnické a fyzické osoby.

Stredné školy poskytujú po skončení základnej školy:

- ▶ úplné stredné všeobecné vzdelanie (gymnáziá),
- ▶ úplné stredné odborné vzdelanie,
- ▶ vyššie odborné vzdelanie,
- ▶ stredné odborné vzdelanie.

Štúdium sa organizuje buď ako denné štúdium, štúdium popri zamestnaní alebo ako kombinované štúdium. Prijatie na denné štúdium je podmienené úspešným absolvovaním prijímacej skúšky.

Štúdium je bezplatné, ale cirkevné a súkromné školy môžu vyberať školné.

Významným opatrením v oblasti riadenia a správy stredných škôl bolo uzákonenie právnej subjektivity škôl, posilnenie právomoci riaditeľov škôl, zriadenie rady školy a územnej školskej rady.

2.1. Gymnáziá (ISCED 3A)

Po roku 1989 sa gymnázium transformovalo na moderný typ všeobecnovzdelávacej školy, ktorá pripravuje predovšetkým na vysokoškolské a pomaturitné štúdium. V koncepcii obsahu vzdelávania sa uskutočnili zásadné zmeny, najmä:

- ▶ zrušila sa povinná odborná príprava,
- ▶ zvýšila sa miera spoločenskovedného vyučovania, cudzích jazykov a telesnej výchovy a do obsahu sa zaradili predmety estetickej výchovy a etickej výchovy v alternácii s náboženskou výchovou,
- ▶ zvýšením podielu voliteľných a nepovinných vyučovacích predmetov a rozširujúcich hodín vyučovania, umožnením *bilingválneho vyučovania*, *zriadením 5- a 8-ročných gymnázií* a najmä zvýšením právomoci škôl upravovať obsah vyučovania podľa schopnosti a záujmu žiakov sa výrazne zmenila štruktúra učebného plánu a prehĺbila

sa vnútorná a vonkajšia diferenciácia vzdelávania. Pre absolventov gymnázií sa zriaďujú pomaturitné formy odborného vzdelávania.

Tabuľka 6: Učebný plán pre 4-ročné gymnáziá – základný variant

Predmet	Ročník týždenný počet hodín				
	1.	2.	3.	4.	Spolu
Slovenský jazyk a literatúra	3	3	3	3	12
Dejepis	2	2	2	-	6
Náuka o spoločnosti	-	-	1	2	3
Estetická výchova	2	-	-	-	2
Etická výchova/náboženská výchova	1	1	-	-	2
Cudzie jazyky (spolu)	6	6	6	6	24
Matematika	4	4	3	3	14
Informatika	2	-	-	-	2
Fyzika	3	3	2	2	10
Chémia	3	2	2	-	7
Biológia	-	3	3	2	8
Geografia	2	2	-	1	5
Telesná výchova	3	3	3	3	12
Rozširujúce hodiny (spolu)	-	2	6	8	16
Spolu	31	31	31	30	123
Nepovinné predmety (spolu)	4/6	4/6	4/6	4/6	16/24

V inovovanom obsahu učebných osnov gymnázia sa zdôraznil rozvoj poznávacích schopností a aktivít žiakov, príprava na samostatnú tvorivú prácu, vyššiu úroveň komunikácie, získavanie funkčnej gramotnosti, schopností pracovať s informáciami a posilniť zretele ekologickej, zdravotnej, environmentálnej a humanitnej výchovy.

Pluralita a diferencovanosť výučby si vyžiadali urýchlenie prípravy a vydanie vzdelávacích štandardov. Po ich experimentálnom overení sa však v súčasnosti – aj vzhľadom na predĺženie základnej školy – znovu upravujú a využívajú pritom poznatky Medzinárodnej asociácie pre hodnotenie výsledkov vzdelávania (IEA). V súvislosti s novým poňatím gymnázia je schválená aj nová koncepcia maturitnej skúšky.

Závažným problémom gymnázií v súčasnosti je však zaostávanie tvorby alternatívnych učebníc a vybavovanie škôl novými učebnými pomôckami, modernou didaktickou technikou a najmä počítačmi.

Počet škôl a žiakov gymnázií od r. 1990 výrazne vzrástol.

Tabuľka 7: Vývoj ukazovateľov rozvoja gymnázií v rokoch 1989-2003

Rok	Školy	Triedy	Žiaci	Absolventi	Učitelia	Ž/U	Ž/T
1989	128	1 638	51 531	10 463	4 228	12,2	31,5
1993	176	2 169	68 006	13 720	5 549	12,3	31,4
2001	217	2 916	86 239	13 995			
2003	223	3 308	100 057	9 331	8 230	12,2	30,2

2.2. Stredné odborné školy (ISCED 3A)

Poslaním stredných odborných škôl (SOŠ) v zmysle platného školského zákona je poskytovať žiakom úplné stredné odborné vzdelanie a vyššie odborné vzdelanie, pripravovať ich na výkon povolání a odborných činností vo všetkých odvetviach hospodárstva, správy, kultúry, umení a spoločenského života a súčasne pripraviť ich aj na nadväznú vysokoškolské a ďalšie vzdelávanie. SOŠ pripravujú odborníkov podľa svojho odborného zamerania pre jednotlivé oblasti priemyslu, stavebníctva, dopravy, pôdohospodárstva, potravinárstva, pre služby, ekonomiku, finančníctvo, kultúru, štátnu správu a ďalšie oblasti spoločenského života.

Tabuľka 8: Žiaci, triedy a školy podľa typu SOŠ, školský rok 2003/2004

Typ školy	Žiaci	% žiakov	Triedy	Školy
priemyselné	36 105	38,7%	1 289	86
ekonomické	32 554	34,9%	1 089	96
poľnohospodárske	6 205	6,6%	243	24
lesnícke	928	1,0%	31	3
knihovnícke	422	0,5%	13	1
pedagogické	3 478	3,7%	118	10
konzervatóriá	1 728	1,9%	77	8
dievčenské	3 358	3,6%	119	20
zdravotnícke	8 575	9,2%	311	31
spolu	93 353	100%	3 290	279

Po r. 1989 školy pohoťovo inovovali obsah výchovy a vzdelávania, orientovali ho na voľný trh práce, predpokladané potreby otvorenej spoločnosti a zamestnávateľskej sféry (súkromné podniky a živnosti), ktoré požadujú širší profil absolventov, schopných pohoťovo sa prispôbiť meniacim sa podmienkam a potrebám hospodársko-spoločenskej praxe.

V obsahu vzdelávania sa posilnila jazyková výchova, rozsah prierezových predmetov – informatiky, výpočtovej techniky, ekológie, zaviedli sa nové vyučovacie predmety – manažment, marketing, podnikanie, gastronómia, bankovníctvo, psychológia práce, etika, mechatronika, právna náuka, úvod do sveta práce a ďalšie.

Po týchto úpravách učebných plánov dosahuje všeobecnovzdelávacia zložka vzdelávania rozsah zhruba 42-45 % vyučovacieho času, odborná 55-58 %, z toho praktická zložka 25-30 % vyučovacieho času. Škola je oprávnená vykonať úpravy učebného plánu

v rozsahu až 10 % vyučovacieho času a obsah učiva až do 30 % jeho obsahu na základe nových vedecko-technických poznatkov a potrieb trhu práce.

Stredné odborné školy tak zabezpečujú vzdelávanie na úrovni 3. stupňa vzdelávania (ISCED 3A končiaci maturitou), okrem toho aj 4. úroveň v pomaturitnom kvalifikačnom štúdiu (ISCED 4A – vyššie odborné vzdelanie v špecializačnom pomaturitnom štúdiu udeľovaním absolventského diplomu (ISCED 5B).

Vytvorením integrovaných širokoprofilovaných študijných odborov sa znížil počet úzko špecializovaných odborov, postupne sa však zaviedli aj nové študijné odbory zodpovedajúce zmenám ekonomiky a transformácie hospodárstva a spoločnosti. Špecializácia vzdelávania sa pritom posunula do vyšších ročníkov štúdia a do pomaturitného vyššieho odborného štúdia. V sústave stredných odborných škôl sa uskutočňuje príprava v 482 študijných odboroch a odborných zameraniach.

V súčasnosti sa overujú vzdelávacie štandardy stredných odborných škôl.

Napriek pozitívnym výsledkom transformácie stredných odborných škôl prejavujú sa v ich činnosti viaceré problémy, najmä:

- ▶ nedostatok informácií o požiadavkách trhu práce a jeho perspektívnych potrebách,
- ▶ nízky záujem podnikateľskej a zamestnávateľskej sféry o odborné vzdelávanie a prípravu pre nedostatok pracovných miest,
- ▶ v dôsledku toho nedostatočné prepojenie teoretickej a praktickej zložky prípravy,
- ▶ odchod skúsených odborníkov (učiteľov, technikov, ekonómov) zo škôl,
- ▶ nedostatočne koordinovaný a regulovaný rozvoj stredných odborných škôl a ich neracionálna sieť, pričom sa dostatočne nevyužívajú možnosti združovania a integrácie stredných škôl. V školskom roku 2003/2004 bolo zriadených celkom len 89 združených škôl.

Tabuľka 9: Vývoj ukazovateľov rozvoja SOŠ v rokoch 1989-2003

Rok	Školy	Triedy	Žiaci	Absolventi	Učitelia	Ž/U	Ž/T
1989	181	2 677	80 545	18 747	7 941	10,1	30,1
1993	342	3 642	111 664	21 662	11 889	9,4	30,7
2001	373	3 770	101 690	26 375	13 133	7,7	27,0
2003	279	3 290	93 353	14 432	11 116	8,7	28,0

2.3. Stredné odborné učilištia (ISCED 3C, 3A)

Poslaním stredných odborných učilíšť (SOU) je pripravovať absolventov na kvalifikovaný výkon robotníckych povolání a odborných činností zodpovedajúcich sústave učebných odborov a na výkon niektorých náročnejších robotníckych povolání a technicko-hospodárskych činností prevádzkového charakteru v študijných odboroch vo výrobe a službách vo všetkých odvetviach národného hospodárstva.

Obsah výchovy a vzdelávania pozostáva zo všeobecnej a odbornej zložky. V príprave prevažuje odborná zložka s odborným (praktickým) výcvikom, ktoré tvoria základ profilu absolventov.

Príprava sa uskutočňuje vo vyše 600 učebných a študijných odboroch a ich odborných zameraniach, ktoré majú zodpovedať sústave povolání a ich špecializáciám.

Výchova a vzdelávanie podľa náročnosti obsahu prebieha:

- ▶ v dvoj- a trojročných učebných odboroch, v ktorých absolventi po úspešnej záverečnej skúške získavajú stredné odborné vzdelanie a doklad o vzdelaní – výučný list (ISCED 3C),
- ▶ v nadväzných dvojročných študijných odboroch pre absolventov trojročných učebných odborov; končí sa maturitou a absolventi ním získavajú úplné stredné odborné vzdelanie (ISCED 3A),
- ▶ v štvorročných študijných odboroch a ich odborných zameraniach, v ktorých štúdium končí maturitou a absolventi získavajú úplné stredné odborné vzdelanie (ISCED 3) a maturitné vysvedčenie (ISCED 3A).

Absolventi SOU získavajú podľa úrovne dosiahnutého vzdelania (záverečnej skúšky) doklad o vzdelaní s označením stupňa kvalifikácie: 1. zaškolený, 2. zaučený, alebo 3. vyučený (výučný list).

Tabuľka 10: Učebný plán učebného odboru strojárka výroba, odborné zameranie ručné spracovanie kovov

Predmety	Ročník		
	1.	2.	3.
a) všeobecnovzdelávacie:			
Slovenský jazyk a literatúra	1	1	1
Matematika	1	1	1
Občianska výchova	1	1	1
Telesná výchova	2	2	2
Etická výchova/náboženská výchova	1	1	1
b) predmety odbornej prípravy:			
Technológia	2	2	2
Strojárska technológia	1	2	2
Stroje a zariadenia	-	-	1
Strojníctvo	1	1	-
Odborný výcvik	18	21	21
Spolu	30	34	34
Nepovinné predmety:			
Športové hry	1-2	1-2	1-2
Zdravotná telesná výchova	1-2	1-2	1-2
Výchova k rodičovstvu	-	-	1-2
Základy rodinnej výchovy	1-2	1-2	-
Cudzí jazyk (konverzácia)	1-2	1-2	1-2

Stredné odborné učilište môže na základe odporúčania odborno-metodickej komisie, pedagogickej rady a požiadaviek zamestnávateľských organizácií upraviť učebný plán v rozsahu do 10 % týždenných vyučovacích hodín a učebné osnovy jednotlivých vyučovacích predmetov v rozsahu až do 30 % (spravidla zaradením nových odbornotechnických poznatkov príslušných študijných a učebných odborov a požiadaviek praxe).

Záujem o štúdium a rozvoj stredných odborných učilíšť v posledných rokoch však výrazne poklesol. Príčinou bola najmä:

- ▶ vysoká nezamestnanosť absolventov v dôsledku útlmu a úpadku ekonomiky, neznalosť perspektívnych potrieb príslušných odvetví a podnikov, zvýšené náklady na ubytovanie a cestovanie žiakov ako i
- ▶ vnútorné problémy učilíšť, najmä nedostatočné prepojenie teoretického vzdelávania a praxe, odchod skúsených kvalifikovaných odborníkov (učiteľov, majstrov odbornej výchovy, technikov), nedostatočne regulovaný rozvoj iných odborných škôl s atraktívnymi študijnými odbormi, zaostávanie modernizácie technického vybavenia učilíšť a pokles úrovne odbornej prípravy.

Tabuľka 11: Vývoj ukazovateľov rozvoja SOU v rokoch 1989-2003

Rok	Školy	Triedy	Žiaci	Absolventi	Učitelia	Ž/U	Ž/T
1989	311	5 953	155 240	42 898	7 426	17,7	26,1
1993	344	5 450	138 465	57 538	6 876	17,2	25,4
2001	374	4 475	106 775	35 733	6 745	15,8	23,9
2003	267	3 337	80 153	21 694	5 332	15,0	24,0

3. Učilištia (ISCED 2C)

Učilište je osobitný stupeň a typ školy, ktorý pripravuje na výkon povolania žiakov, ktorí ukončili povinnú školskú dochádzku v nižšom ročníku základnej školy alebo neukončili 9. ročník úspešne, a preto nemôžu postúpiť do strednej školy. Učilište nie je rovnocenným typom stredného odborného učilišťa (SOU), hoci sa naň vzťahujú niektoré ustanovenia školského zákona o SOU (zriaďovanie, organizácia, riadenie, odborná príprava, záverečné skúšky – ISCED 2C).

4. Špeciálne školstvo

Poslaním špeciálnych škôl je poskytovať vzdelanie pomocou osobitných výchovných a vyučovacích metód, prostriedkov a foriem výchovy a vzdelávania mentálne, zmyslove alebo telesne postihnutým žiakom, žiakom s chybami reči, žiakom s viacerými chybami, ťažko vychovávateľným žiakom, chorým a oslabeným žiakom umiestneným v zdravotníckych zariadeniach a pripravovať ich na začlenenie sa do pracovného procesu a do života v spoločnosti.

Špeciálnymi školami sú špeciálne základné školy, špeciálne stredné školy, praktické školy a odborné učilištia. Členia sa aj podľa druhu a stupňa postihnutia. Špeciálna výchova a vzdelávanie sa poskytuje aj integráciou zdravotne postihnutých žiakov do škôl bežného typu, prípadne aj vytváraním špeciálnych tried v bežných školách s pomocou špeciálneho pedagóga.

Vzdelávanie v špeciálnych základných a stredných školách sa zabezpečuje podľa učebných plánov a osnov bežných škôl len s čiastkovými modifikáciami, preto aj vzdelanie

získané v nich je rovnocenné so vzdelaním v bežných základných a stredných školách. Vzdelávanie žiakov mentálne postihnutých a ich príprava na povolanie môže pokračovať len v niektorých menej náročných učebných odboroch. Stupeň odbornej prípravy absolventov týchto odborných učilíšť sa označuje len ako zaškolenie alebo zaučenie (ISCED 2C). Pre žiakov s mentálnym poškodením, ktorí skončili špeciálnu základnú školu a neboli prijatí do odborného učilišťa alebo špeciálneho učilišťa, zriaďujú sa praktické školy. Ich funkciou je pripraviť žiakov na sebaobsluhu, život v rodine, na jednoduché práce v domácnosti a pomocné práce pod dohľadom.

Do špeciálnych škôl sa prijímajú žiaci spravidla na odporúčanie pedagogicko-psychologických a špeciálnopedagogických poradní. Od pedagógov špeciálnych škôl sa vyžaduje vysokoškolské špeciálnopedagogické vzdelanie príslušného odborného zamerania.

V súčasnosti celý systém špeciálnej výchovy a vzdelávania prechádza zásadnou prestavbou, v ktorej sa zdôrazňuje princíp humanizácie výchovy a vzdelávania, rešpektovanie individuálnych osobitostí každého jednotlivca a maximálne možnosti ich integrácie so zdravou populáciou namiesto segregácie s cieľom zabezpečiť žiakom čo najvyššie zodpovedajúce vzdelanie a odbornú kvalifikáciu. Integrácia sa uskutočňuje buď začleňovaním jednotlivcov do bežných škôl alebo zriaďovaním špeciálnych tried v školách pre zdravú populáciu alebo aj integráciou špeciálnych škôl so špeciálnymi výchovnými zariadeniami (zriaďovaním špeciálnych škôl internátneho typu na zabezpečenie celodennej i dlhodobejšej starostlivosti o žiakov).

Tabuľka 12: Špeciálne základné školy

Rok	Počet škôl	Počet tried spolu	Počet žiakov spolu	Učitelia spolu
1989	299	2 073	24 388	2 860
1993	307	2 325	22 269	3 210
2001	293	2 739	24 377	3 782
2003	290	2 728	23 622	3 901

5. Základné umelecké školy

Základné umelecké školy (ZUŠ) ako ustanovizne záujmového vzdelávania poskytujú mladej generácii i dospelým možnosť rozvinúť svoj prirodzený talent v niektorom z umeleckých odborov hudby, tanca, výtvarného alebo literárno-dramatického umenia a umožňujú žiakom pokračovať v umeleckej príprave na vyššom stupni škôl umeleckého zamerania, prípadne postupne sa kvalifikovať aj na profesionálny výkon umeleckého povolania.

Štúdium v základných umeleckých školách sa organizuje ako:

- ▶ prípravné – pre mladších žiakov základných škôl,
- ▶ základné – pre starších žiakov základných škôl a žiakov stredných škôl,
- ▶ rozšírené – pre mimoriadne nadaných žiakov,
- ▶ skrátené – pre prípravu na štúdium v stredných a na vysokých školách pedagogického alebo umeleckého zamerania a
- ▶ štúdium pre dospelých.

Štúdium sa organizuje ako individuálne a skupinové, končí sa záverečnou skúškou a žiaci platia školné.

Pedagogický proces v základných umeleckých školách prebieha podľa základných pedagogických a pedagogicko-organizačných noriem, hodnotenie a klasifikácia výkonov sa uskutočňujú prijímacími, komisionálnymi, ročníkovými a absolventskými skúškami; v školách sú zriadené odborné-metodické komisie, pedagogické a umelecké rady, združenia rodičov i rada školy.

Základné umelecké školy ako školy polyestetického charakteru sú významným kultúrno-výchovným činiteľom spoločenského prostredia a vo výchove žiakov mimo vyučovania (najmä v základných školách) majú významné miesto. (Základné umelecké školy navštevuje 12-14 % žiakov základných škôl a stredných škôl).

Prípravu kvalifikovaných učiteľov základných umeleckých škôl zabezpečujú dosiaľ prevažne konzervatóriá.

Medzi závažné problémy základných umeleckých škôl patrí nedostatok vedecko-pedagogického výskumu problematiky umeleckej výchovy a vedecké koncipovanie učebných plánov a osnov základných umeleckých škôl v oblasti riadenia najmä nedostatočný odborný dozor, odborné-metodická pomoc pracovníkom a na vidieku aj dochádzka žiakov do základných umeleckých škôl.

Tabuľka 13: Základné umelecké školy (1) – spolu

Rok	Počet škôl	Počet pobočiek	Učitelia	
			interní	externí
1989	144	38	2 705	430
1993	171	68	2 916	576
2001	197	140	3 561	806
2003	205	165		

Tabuľka 14: Základné umelecké školy (2)

Rok	Počet žiakov spolu	v tom v odbore			
		tanečnom	výtvarnom	literárno-dramatickom	hudobnom
1989	76 917	8 125	22 332	3 798	42 662
1993	78 463	9 562	21 151	3 086	44 664
2001	96 887	13 797	29 811	4 101	49 178
2003	98 395	14 583	30 413	4 374	49 025

6. Školské zariadenia

Školské zariadenia sú súčasťou výchovno-vzdelávacej sústavy. Zriaďujú ich orgány verejnej správy, fyzické a súkromné osoby na zabezpečenie predškolskej výchovy, starostlivosti o žiakov v čase mimo vyučovania, na ubytovanie a stravovanie žiakov,

náhradnú ochrannú a preventívnu výchovnú starostlivosť a na zabezpečenie výchovného poradenstva a odborných služieb pre školy.

6.1. Školské výchovno-vzdelávacie zariadenia

6.1.1. Predškolské zariadenia (ISCED 0)

Predškolské zariadenia zabezpečujú systematickú výchovu detí od 2 do 6 rokov, dopĺňajú rodinnú výchovu o činnosti podporujúce všestranný rozvoj osobnosti jednotlivcov, vyrovnávajú rozdiely v úrovni socio-kultúrneho prostredia a vývoja detí a pripravujú ich tak na povinnú školskú dochádzku. Učiteľky materských škôl okrem toho plnia aj poradenskú výchovnú činnosť pre rodičov.

Výchovná starostlivosť o deti sa podľa želania rodičov organizuje buď ako poldenná, celodenná, týždenná alebo nepretržitá. Pre 5-ročné deti sa organizujú prípravné triedy rok pred vstupom do školy. Zriaďujú sa aj špeciálne materské školy.

Predškolská výchova sa uskutočňuje podľa rámcového Programu výchovy a vzdelávania v materských školách, ktorý – okrem tradičných zložiek výchovy – je obohatený o samostatne vyčlenenú prosociálnu výchovu, integrovanú environmentálnu výchovu, výchovu k zdravému spôsobu života, o elementárne prvky spoločenskej výchovy, tvorivú dramatikú, prvky muzikoterapie a dbá o uplatňovanie princípu aktivity detí.

Žiaducemu rozvoju predškolskej výchovy v súčasnosti bráni najmä pokles pôrodnosti, nezamestnanosť mladých rodičov, a zvýšenie poplatkov za stravovanie detí v škole, príspevkov na materiálne vybavenie a prevádzku materských škôl. V dôsledku toho dochádza k úbytku zaškolených detí, k redukcii siete materských škôl a k zníženiu ich sociálnej i spoločensko-výchovnej funkcie.

Tabuľka 15 : Vývoj ukazovateľov rozvoja materských škôl v rokoch 1989-2003

Rok	Školy	Triedy	Deti v MŠ	Hrubá zaškolenosť (%)	Učiteľia	D/T
1989	4 052	9 390	241 458	92,3	18 729	25,7
1993	3 482	7 962	183 972	78,2	15 834	23,1
2001	3 243	7 491	150 587	85,7*	15 100	20,1
2003	3 210	7 488	150 718	87,2*	14 963	20,1

Poznámky:

Hrubá zaškolenosť sa počíta ako podiel detí v MŠ k počtu 3-5-ročných detí.

D/T – priemerný počet detí na triedu

6.1.2. Zariadenia pre výchovu v čase mimo vyučovania

Poslaním zariadení je rozvíjať záujmy a schopnosti žiakov v čase mimo vyučovania, dopĺňať výchovno-vzdelávacie programy škôl o nadväznú výchovno-vzdelávacie aktivity, zabezpečovať tvorivé užitočné využívanie voľného času, prípravu na vyučovanie a organizovať aj oddychovú, rekreačnú a zábavnú činnosť. V tomto smere školské zariadenia úzko spolupracujú so školami, kultúrno-výchovnými inštitúciami a záujmovými občianskymi organizáciami. Svoju činnosť rozvíjajú aj počas školských prázdnin a plnia tak aj významnú sociálno-výchovnú funkciu.

Školské kluby detí v súčasnosti plnia predovšetkým výchovno-sociálnu funkciu (celodenný pobyt žiakov v škole) a zabezpečujú prípravu na vyučovanie, najmä na 1. stupni základnej školy. Môžu tvoriť aj súčasť základnej školy a sčasti vykonávajú aj záujmovú činnosť. Problémom mnohých školských klubov je nedostatočné personálne vybavenie, nedostatočná účasť učiteľov v záujmovej výchove mimo vyučovania a nevyhovujúce účelové vybavenie klubov pre záujmovú činnosť žiakov.

Tabuľka 16: Školské kluby

Rok	Počet klubov	Počet oddelení	Zapísaní žiaci
1989	2 088	8 210	205 870
1993	2 191	6 378	152 681
2001	2 276	6 180	135 389
2003	2 285	5 798	128 549

Centrum voľného času a školské stredisko záujmovej činnosti predstavuje vyšší stupeň starostlivosti o deti a mládež vo voľnom čase. Organizovaním spontánnej rekreačnej a záujmovej činnosti plnia centrá a strediská významnú funkciu v prevencii pred negatívnymi vplyvmi prostredia, rozvíjaním náročnejších záujmových aktivít prispievajú k výraznejšej diferenciacii výchovy a vzdelávania nadaných žiakov a k vyhľadávaniu talentov.

Tabuľka 17: Centrá voľného času a strediská záujmovej činnosti

Rok	Počet zariadení		Pravidelná záujmová činnosť	
	centrá voľného času	strediská záujmovej činnosti	počet útvarov	počet členov spolu
1989	130	80	5 598	89 575
1993	118	14	4 537	68 456
2001	128	18	5 225	69 711
2003	134	21	5 507	72 151

Domovy mládeže (internáty) zabezpečujú žiakom stredných škôl ubytovanie a stravovanie, vo výchovno-vzdelávacej činnosti nadväzujú na výchovno-vzdelávaciu činnosť príslušných stredných škôl. Organizovaný denný režim domovov mládeže s časovo vymedzenými aktivitami sa osvedčuje a žiaci ubytovaní v domovoch mládeže vykazujú v priemere lepšie študijné výsledky.

Tabuľka 18: Ubytovanie žiakov a študentov

Rok	Domovy mládeže		Internátne špeciálne školy		Internáty vysokých škôl	
	počet zariadení	ubytovaní žiaci	počet zariadení	ubytovaní žiaci	počet zariadení	ubytovaní študenti
1989	115	25 366	92	6 497	40	36 246
1993	120	18 657	87	5 129	54	37 303
2001	222	22 873	116	4 555	66	44 529
2003	220	24 498	120	4 096	73	45 434

Školy v prírode umožňujú deťom materských škôl a žiakom základných škôl (najmä z nepriaznivého zdravotného prostredia) pobyt v zdravej prírode bez prerušenia systematickej školskej výchovno-vzdelávacej práce. Zriaďujú sa aj mimo územnej pôsobnosti príslušného územného celku.

Tabuľka 19 : Školy v prírode

Rok	Deti a žiaci vyslaní do ŠvP						
	v tom zo škôl						
	spolu	MŠ	ZŠ	špeciálne	GYM	SOŠ	ostatné zariadenia
1989	94 091	15 239	77 717	971	0	0	164
1993	59 396	7 139	49 961	850	1 396	0	50
2001	74 456	7 797	64 119	658	1 833	49	0
2003	66 697	8 042	56 180	798	1 677	0	0

6.2. Špeciálne výchovné zariadenia

Zariadenia výchovnej prevencie (centrá výchovnej a psychologickkej prevencie, liečebno-výchovné sanatóriá a diagnostické centrá) a *zariadenia náhradnej výchovy* (reedukačné detské domovy, reedukačné domovy pre mládež) plnia úlohy pri ochrane detí pred škodlivými sociálnymi javmi, v prevencii problémového a delikventného vývinu detí a pri výkone ústavnej a ochrannej výchovy.

Tabuľka 20: Ostatné výchovné zariadenia

Rok	Reedukačné domovy, diagnostické centrá, liečebno-výchovné sanatóriá pre deti		Reedukačné domovy, diagnostické centrá pre mládež a pre matky s deťmi	
	počet zariadení	počet chovancov spolu	počet zariadení	počet chovancov spolu
1989	12	610	12	829
1993	13	582	12	595
2001	17	592	12	561
2003	16	569	13	554

Diagnostické centrá sú zariadeniami internátneho typu, ktoré zabezpečujú komplexné psychologické a špeciálnopedagogické vyšetrenie detí a mladistvých s poruchami správania, o umiestnení ktorých rozhodol súd nariadením ústavnej alebo ochrannej výchovy.

Liečebno-výchovné sanatóriá poskytujú špeciálnu výchovu deťom s poruchami učenia alebo správania, u ktorých ambulantná starostlivosť nevedla k náprave.

6.3. Zariadenia výchovného poradenstva

Zariadenia výchovného poradenstva (pedagogicko-psychologické poradne, zariadenia špeciálnopedagogického poradenstva, výchovný poradca, školský psychológ a školský špeciálny pedagóg) poskytujú odborné služby školám, pedagogickým pracovníkom a rodičom detí v otázkach výchovy, vzdelávania, osobnostného a profesijného vývinu. Spolupracujú pritom so strednými a vysokými školami, s príslušnými zdravotníkmi,

sociálnymi a policajnými orgánmi, s orgánmi spravodlivosti a v otázkach kariérového poradenstva aj s úradmi práce a zamestnávateľskými organizáciami. Poradenskú funkciu vykonávajú aj oblastné metodicko-pedagogické centrá.

6.4. Záujmovo vzdelávacie zariadenia

6.4.1. Jazykové školy a štátne jazykové školy

Poskytujú študujúcim jazykové vzdelávanie v cudzích jazykoch, ktoré sa môže ukončiť štátnou jazykovou skúškou na takej jazykovej škole, ktorá má na to oprávnenie. V štátnych jazykových školách sa organizuje aj jazykové vzdelávanie odborného zamerania a príprava na prekladateľskú a tlmočnickú činnosť.

Tabuľka 21: Jazykové školy I

Rok	Školy spolu	Poslucháči spolu	Podľa vyučovacieho jazyka				
			anglicky	arabsky	čínsky	francúzsky	nemecký
1989	15	17 950	10 860			1 142	5 539
1993	24	17 972	9 880			1 092	6 496
2001	30	23 833	16 174	63	7	1 448	6 141
2003	28	26 041	18 076	59	18	1 708	6 180

Poznámka:
Jazykové školy samostatné a pridružené sú uvedené spolu.

Tabuľka 22: Jazykové školy II

Rok	Poslucháči podľa vyučovacieho jazyka					Učitelia
	slovensky	rusky	španielsky	talianky	japonsky	
1989		50	270			186
1993		15	350			274
2001	29	44	742	392	10	518
2003	28	90	909	464	30	519

6.4.2. Štátny stenografický ústav

Prípravuje študujúcich v slovenskej a cudzojazyčnej stenografii, na vykonávanie hospodárskej korešpondencie, sekretárske práce a na špeciálnu odbornú prípravu učiteľov príslušných vyučovacích predmetov v školách.

6.5. Školské účelové zariadenia

Zabezpečujú služby a odbornú pomoc pre školy a školské zariadenia v oblasti školského stravovania (školské jedálne a kuchyne, strediská školského stravovania), praktického vyučovania (školské hospodárstvo, stredisko odbornej praxe) a hospodársko-technických služieb (dodávateľské služby, vybavovanie škôl a školských zariadení materiálno-technickými prostriedkami, školské informačné služby, vrátane vzdelávania školských pracovníkov v informačnej a výpočtovej technike).

7. Osobitosti obsahu, organizácie a vyučovania, riadenia a správy národnostných, cirkevných a súkromných škôl a školských zariadení

Národnostné, cirkevné a súkromné školy a školské zariadenia v SR sú rovnocennou integrálnou súčasťou výchovno-vzdelávacej sústavy, majú rovnaké spoločensko-pedagogické postavenie a doklady o vzdelaní, ktoré vydali majú všeobecnú rovnocennú platnosť. Podľa školského zákona a zákona o školských zariadeniach vzťahujú sa na ne všeobecne platné ustanovenia o výchovno-vzdelávacej sústave, uplatňujú sa v nich však aj osobitné ustanovenia o obsahu výchovy a vzdelávania, organizácii vyučovania, riadenia a správy škôl a školských zariadení.

Ústava SR v súlade s medzinárodnými dokumentami o postavení národností a o výchove a vzdelávaní zaručuje všetkým občanom SR bez ohľadu na ich národnostnú príslušnosť, jazyk, náboženské vyznanie, národný alebo sociálny pôvod a sociálne postavenie rovnaké základné ľudské práva a slobody, t. j. aj politické, hospodárske, sociálne a kultúrne práva, vrátane práva na vzdelanie a práva zúčastňovať sa na správe vecí verejných.

V nadväznosti na tieto ústavné práva občanov aj zákony a záväzné predpisy o výchove a vzdelávaní, o správe škôl a školských zariadení zabezpečujú uplatnenie týchto práv v cieľoch, obsahu, organizácii, v riadení a správe všetkých stupňov a druhov škôl a školských zariadení.

7.1. Národnostné školstvo

Sústava a organizácia národnostných škôl netvorí osobitnú súčasť výchovno-vzdelávacej sústavy, je zhodná so sústavou a organizáciou slovenských škôl. Platný školský zákon (r. 1984) zaručuje občanom inej než slovenskej národnosti v rozsahu primeranom záujmom ich národného rozvoja právo na vzdelanie v ich jazyku na všetkých stupňoch a druhoch škôl a školských zariadení. Zákon o školskej správe a samospráve umožňuje radám škôl a územným školským radám *presadzovať záujmy miestnej a regionálnej samosprávy, rodičov a pedagógov* v oblasti výchovy a vzdelávania, teda aj vyučovanie v materinskom jazyku.

V koncepcii obsahu výchovy a vzdelávania prebehli *rovnaké transformačné zmeny, uplatňujú sa však aj špecifickosti vyučovania* v materinskom jazyku národností, ktoré vyplývajú z ich odlišností.

V závislosti od nich sa v súčasnosti uplatňujú najmä tieto formy školského vzdelávania:

- ▶ školy alebo triedy s *výchovným a vyučovacím jazykom národnosti*, v ktorých prebieha výchova a vyučovanie v materinskom jazyku,
- ▶ školy s *kombinovaným vyučovaním*, v ktorých sa niektoré predmety učia v materinskom jazyku, iné predmety dvojjazyčne a niektoré v slovenskom jazyku; sú to v podstate bilingválne školy;
- ▶ školy s *povinným vyučovaním jazyka národnosti* ako materinského jazyka, pričom ostatné učebné predmety sa vyučujú v slovenskom jazyku (sú to najmä školy - triedy s vyučovaním ukrajinského, rusínskeho a nemeckého jazyka).

Okrem týchto základných foriem vyučovania uplatňujú sa v národnostných školách aj rozličné formy alternatívneho vzdelávania (podobne ako v školách s vyučovacím jazykom slovenským), najmä v oblasti jazykového a spoločenskovedného vyučovania, v hudobnej výchove a podľa miestnych požiadaviek a podmienok.

Organizáciu vyučovania v školách s vyučovacím jazykom ukrajinským (rusínskym) sťažuje aj úbytok žiakov a klesajúci záujem o vyučovanie v ukrajinskom (rusínskom) jazyku, o. i. aj pre nedostatočnú nadväznú sieť škôl vyššieho stupňa. Rozvoj škôl s vyučovacím jazykom nemeckým sťažuje nízky počet žiakov a rozptýlené osídlenie obyvateľov nemeckej národnosti (stredné Slovensko, Gemer, Spiš, Bratislava).

Tabuľka 23: Školy a žiaci denného štúdia podľa vyučovacieho jazyka

Rok		Počet škôl							Počet detí, žiakov a študujúcich				
		v tom s vyučovacím jazykom							v tom s vyučovacím jazykom				
		spolu	sloven- ským	sloven.- maďar.	sloven.- ukrajín.	maďar- ským	ukrajín- ským	iným	spolu	sloven- ským	maďar- ským	ukrajín- ským	iným
1989	materské	4 052	3 642	0	0	344	66	0	241 458	224 737	15 103	1 618	0
	základné	2 302	2 039	0	0	245	18	0	724 248	674 282	48 756	1 210	0
	gymnázia	128	106	8	3	10	1	0	51 531	47 720	3 500	311	0
	SOŠ	181	156	16	6	3	0	0	80 545	75 326	4 454	765	0
	SOU	311	286	19	0	6	0	0	155 240	150 050	5 190	0	0
	špeciálne
	spolu	6 974	6 229	43	9	608	85	0	1 253 022	1 172 115	77 003	3 904	0
1994	materské	3 343	2 892	106	1	297	46	1	174 436	160 855	12 350	1 161	70
	základné	2 547	2 194	31	2	307	13	0	675 813	628 720	46 323	770	0
	gymnázia	183	160	8	1	13	1	0	72 072	67 030	4 892	150	0
	SOŠ	361	332	22	2	5	0	0	117 145	111 914	5 110	121	0
	SOU	359	323	30	0	6	0	0	138 173	132 440	5 733	0	0
	špeciálne	412	372	18	0	22	0	0	29 947	28 499	1 448	0	0
	spolu	7 205	6 273	215	6	650	60	1	1 207 586	1 129 458	75 856	2 202	70
2001	materské	3 243	2 827	102	3	277	34	0	150 587	140 563	9 313	711	0
	základné	2 406	2 099	35	1	262	7	2	626 645	585 155	40 892	459	139
	gymnázia	217	190	8	0	17	1	1	86 239	81 053	5 027	117	42
	SOŠ	373	344	19	1	9	0	0	101 690	97 577	4 036	77	0
	SOU	374	340	25	0	9	0	0	106 775	101 850	4 925	0	0
	špeciálne	437	401	21	0	15	0	0	32 244	30 673	1 571	0	0
	spolu	7 050	6 201	210	5	589	42	3	1 104 180	1 036 871	65 764	1 364	181
2003	materské	3 210	2 806	96	3	278	27	0	150 718	140 602	9 566	546	4
	základné	2 387	2 081	35	2	260	6	3	580 791	542 464	37 736	458	133
	gymnázia	223	196	8	0	17	1	1	100 057	93 784	6 069	155	49
	SOŠ	281	255	17	1	8	0	0	94 064	89 872	4 121	71	0
	ZŠŠ	89	81	7	0	1	0	0	52 953	50 624	2 329	0	0
	SOU	267	242	18	0	7	0	0	80 153	76 577	3 576	0	0
	špeciálne	442	409	20	0	13	0	0	32 039	30 560	1 479	0	0
spolu	6 899	6 070	201	6	584	34	4	1 090 775	1 024 483	64 876	1 230	186	

Poznámka:

Od roku 2000 údaje vrátane SOŠ Ministerstva vnútra SR a Ministerstva obrany SR.

Vyučovanie v národnostných školách prebieha podľa inovovaných učebných plánov, učebných osnov a učebníc. Na zabezpečenie úrovne jazykovej výchovy, najmä pre školy s vyučovacím jazykom maďarským, boli vypracované osobitné metodické odporúčania, výber pojmov z prírodovedných predmetov, ktoré si majú žiaci osvojiť aj v slovenskom jazyku, do učebných plánov bol zaradený predmet odborná konverzácia v slovenskom jazyku zameraná na prírodovedné predmety, uskutočnil sa aj vedecký výskum problematiky jazykovej výchovy žiakov (okrem iného projekt multikultúrnej výchovy a vzdelávania, projekt interkultúrnej výchovy, grantový projekt Psychologické, sociolingvistické a metodické otázky osvojovania si slovenského jazyka a utvárania maďarsko-slovenskej dvojazyčnosti a iné).

Kvalitatívne nový prístup sa uplatňuje vo vzdelávaní detí rómskej národnosti. Vypracované boli učebné plány a osnovy pre školy s vyučovaním rómskeho jazyka (hoci nie je dosiaľ kodifikovaný), koncepcia výučby rómskeho jazyka v základných a stredných školách a viaceré odborné-metodické štúdiá a odporúčania týkajúce sa osobitostí rómskeho etnika. V Košiciach sa zriadila aj ZŠ s vyučovaním rómskeho jazyka, stredná umelecká škola s vyučovaním rómskeho jazyka a v Nitre na Pedagogickej fakulte sa zriadila katedra rómskej kultúry.

7.2. Cirkevné školstvo a školské zariadenia

Od r. 1990 zriaďujú a spravujú cirkevné školy štátom registrované cirkvi a cirkevné spoločenstvá. Cirkvi majú právo autonómne spravovať svoje záležitosti a inštitúcie okrem zákonnej kompetencie ministerstvo školstva pri zriaďovaní a rušení škôl, určovaní koncepcie a organizácie vyučovania, vydávaní učebných plánov a rámcových učebných osnov, v zabezpečovaní povinnej školskej dochádzky, stanovení podmienok na zabezpečovanie rozvoja mimoriadneho nadania a talentu žiakov a vo všeobecných pedagogických veciach. Podrobnosti o zriaďovaní a činnosti cirkevných škôl stanovuje ministerstvo školstva (a zdravotníctva) vyhláškou.

Osobitosti o organizácii a riadení rímskokatolíckych škôl a školských zariadení určuje Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou, postavenie, organizáciu a činnosť ostatných cirkevných škôl podobne určuje Zmluva medzi SR a registrovanými cirkvami.

Podľa nich návrh na zriadenie cirkevnej školy predkladá príslušný cirkevný orgán ministerstvu školstva (zdravotníctva, ak ide o zdravotnícku školu) s uvedením údajov o druhu školy, jej organizácii, personálnom a materiálo-technickom zabezpečení školy, učebné plány a učebné osnovy všetkých vyučovacích predmetov, ktoré schvaľuje zriaďovateľ školy po dohode s ministerstvom školstva.

Zmluvy s cirkvami v oblasti výchovy a vzdelávania priznávajú cirkvám právo slobodne vykonávať ich náboženské poslanie, vyučovať svoju vieru, dodržiavať cirkevné sviatky, právo a povinnosť rodičov na náboženskú výchovu svojich detí a na slobodný výber školy, právo zriaďovať, spravovať a využívať na výchovu a vzdelávanie základné, stredné a vysoké školy. Slovenská republika sa zmluvami zaväzuje vytvárať nevyhnutné podmienky a umožňovať náboženskú výchovu žiakov vo všetkých školách a školských zariadeniach a uplatňovať zásady náboženskej znášanlivosti. Učiteľom náboženstva sa priznáva rovnaké pracovnoprávne postavenie ako ostatným učiteľom. Na zabezpečovanie financovania cirkví má SR uzavrieť s nimi osobitnú dohodu a právo uplatňovať vo výchove svoje náboženské presvedčenie v súlade so zásadami kresťanskej etiky a ekumenizmu.

7.3. Súkromné školy a školské zariadenia

Sú výchovno-vzdelávacie zariadenia, ktorých zriaďovateľmi sú právnické alebo fyzické osoby, občianske alebo záujmové združenia a účelové vzdelávacie organizácie. Po ich akreditácii sú rovnocennou súčasťou výchovno-vzdelávacej sústavy, poskytujú rovnocenné vzdelanie ako verejné školy. Právne postavenie súkromných škôl a školských zariadení určuje v medziach všeobecne záväzných ustanovení školského zákona alebo zákona o školských zariadeniach zriaďovateľ, v otázkach odborného-pedagogických ich riadi a kontroluje ministerstvo školstva (alebo ministerstvo zdravotníctva). V podmienkach trhového hospodárstva ich zriaďovateľmi sú často komerčné vzdelávacie agentúry, najmä v oblasti ďalšieho vzdelávania, výchovy mimo vyučovania a sociálno-výchovného zabezpečovania študujúcich. Podrobnosti o činnosti a postavení súkromných škôl sa určuje vyhláškou ministerstva školstva alebo zdravotníctva.

8. Vysoké školy (ISCED 5, 6)

Historickým medzníkom vývoja, demokratizácie a humanizácie cieľov štúdiá a organizácie vysokých škôl sa stal zákon prijatý Federálnym zhromaždením ČSFR v roku 1990.. Nanovo určil poslanie a postavenie vysokých škôl, jednoznačne stanovil ich samosprávne postavenie, základné akademické práva a slobody, právo slobodne voliť svoje samosprávne orgány i právo slobodne vyznávať a šíriť rozličné filozofické a náboženské názory.

V oblasti riadenia a správy zákon zúžil pôsobnosť ministerstva školstva len na vytváranie podmienok pre rozvoj vysokých škôl, koordináciu ich činnosti a na zabezpečovanie realizácie rozhodnutí Rady vysokých škôl a Akreditačnej komisie vlády SR.

Novelou zákona r. 1996 sa koncepcia vzdelávania spresnila, štruktúra škôl, fakúlt a študijných odborov sa zosúladiť s vývojom povolání a s novými potrebami sociálno-ekonomického rozvoja spoločnosti, do zákona sa postupne implementovali odporúčania UNESCO (r. 1988) a expertov OECD (r. 1992) k situácii a problémom vysokých škôl v ČSFR, najmä:

- ▶ diverzifikáciu vysokoškolského štúdiá,
- ▶ náležité ekonomické a materiálno-technické zabezpečenie vzdelávania,
- ▶ zvýšenie aktívnej účasti vysokých škôl na spoločenskom a ekonomickom rozvoji,
- ▶ spresnenie postavenia samosprávnych orgánov vysokých škôl a ministerstva školstva,
- ▶ zavedenie trojstupňového systému vysokoškolského vzdelávania a upravenie jeho vzťahu k systému ďalšieho vzdelávania.

Tabuľka 24: Vývoj ukazovateľov rozvoja vysokých škôl v rokoch 1989-2003

Rok	Školy	Fakulty	Štujúci	Absolventi	Učitelia	Š/U
1989	13	43	49 154	9 321	9 795	5,0
1993	14	62	58 843	8 824	8 392	7,0
2001	23	92	95 430	16 579	12 769	7,5
2003	25	104	99 909	18 205	12 401	8,1

Významným impulzom k riešeniu problémov ďalšieho rozvoja vysokoškolského vzdelávania bola najmä Svetová deklarácia o vysokoškolskom vzdelávaní pre 21. storočie – vízia a aktivity, prijatá na konferencii UNESCO (v roku 1998) a Spoločná deklarácia európskych ministrov školstva v Bologni (v roku 1999).

Záver a odporúčania oboch deklarácií spolu so závermi vyplývajúcimi z kritického hodnotenia vývoja a stavu vysokoškolského vzdelávania v SR, stali sa r. 2000 základom novej Koncepcie ďalšieho rozvoja vysokého školstva na Slovensku pre 21. storočie.

Koncepcia – vychádzajúc z kritického hodnotenia stavu vysokého školstva – utrieduje problematiku vysokoškolského vzdelávania do 12 problémových okruhov, ktoré sa stali ideovým a vecným podkladom na prípravu nového zákona o vysokých školách.

V koncepcii sa odporúča najmä:

- ▶ zachovať doterajšie poslanie a samosprávne postavenie vysokých škôl i pôsobnosti ministerstva školstva,
- ▶ vytvárať podmienky na zabezpečenie ďalšieho rozvoja vysokých škôl, na zvýšenie počtu prijímaných študentov, zaviesť transparentný systém prijímacieho pokračovania,
- ▶ vo vedeckovýskumnej činnosti rozvíjať potenciál vysokých škôl a zintenzívniť spoluprácu s praxou,
- ▶ diverzifikovať sieť vysokých škôl, rozlišovať vysoké školy univerzitného typu a vysoké odborné školy,
- ▶ v systéme štúdia implementovať odporúčania Bolonskej deklarácie, reformovať sústavu študijných odborov a zabezpečiť nadväzné ďalšie vzdelávanie absolventov,
- ▶ na zabezpečenie kvality vysokoškolského vzdelávania vytvoriť funkčný systém hodnotenia kvality,
- ▶ zlepšiť spoločenské a sociálne postavenie učiteľov vysokých škôl, spresniť postavenie docenta a profesora, funkčné miesta obsadzovať konkurzom (na 5 rokov), vytvoriť ucelený systém ďalšieho vzdelávania učiteľov vysokých škôl, právomoc v systéme ich odmeňovania preniesť na vysoké školy,
- ▶ posilniť postavenie študentskej samosprávy, zaviesť diferencovaný systém sociálnej podpory študentov, v zásade zachovať bezplatné denné štúdium,
- ▶ zabezpečiť vybavenie vysokých škôl modernou informačnou technikou, sprístupniť ju študentom, vytvoriť podmienky na využívanie informačných technológií v pedagogickom procese,
- ▶ realizovať reformu financovania vysokých škôl, transformovať ich na verejné príspevkové neziskové organizácie, zaviesť systém viaczdrojového financovania a zvýšiť celkový objem prostriedkov zo štátneho rozpočtu (postupne na úroveň % HDP vo vyspelých štátoch),
- ▶ posilniť integritu vysokých škôl, *zrušiť právnu subjektivitu fakúlt*, skvalitniť riadenie vysokých škôl a zriadiť správne rady vysokých škôl,
- ▶ rozvíjať spoluprácu vysokých škôl so zamestnávateľskými organizáciami, zosúladiť obsah štúdia s potrebami praxe, rozšíriť ponuku nadväzných programov ďalšieho vzdelávania pre absolventov stredných a vysokých škôl a odborníkov z praxe,
- ▶ rozvíjať medzinárodné kontakty škôl, zabezpečovať účasť vysokých škôl na programoch EÚ v oblasti vzdelávania, zosúladiť ďalší rozvoj vysokých škôl s európskym

trendom vývoja, podporovať obojstrannú medzinárodnú mobilitu učiteľov a študentov vysokých škôl, zabezpečiť intenzívnu jazykovú prípravu pracovníkov vysokých škôl ako predpoklad rozvoja medzinárodnej spolupráce.

Nový zákon o vysokých školách schválený r. 2002, s novelou r. 2003 komplexne – v súlade so schválenou koncepciou – stanovuje poslanie a postavenie vysokých škôl, pôsobnosť, právomoc a úlohy škôl a ich samosprávy, organizáciu, riadenie, financovanie vysokých škôl, postavenie zamestnancov a študentov.

Zákon charakterizuje vysoké školy ako vrcholné vzdelávacie, vedecké a umelecké ustanovizne, ktorých poslaním je rozvíjať harmonickú osobnosť študentov, ich vedomosti, tvorivosť a prispievať k rozvoju vzdelanosti, vedy a kultúry v prospech celej spoločnosti.

Toto poslanie majú vysoké školy plniť najmä:

- ▶ výchovou a vzdelávaním odborníkov s najvyšším stupňom vzdelania, s morálnymi zásadami, občianskou a spoločenskou zodpovednosťou, rešpektujúcich hodnoty demokracie, humanizmu a kultúry,
- ▶ rozvíjaním poznania vedeckým výskumom,
- ▶ spoluprácou s orgánmi verejnej správy, s hospodárskymi organizáciami, kultúrnymi inštitúciami a so zahraničnými partnermi.

Zákon stanovuje, že vysoké školy sa zriaďujú a zrušujú zákonom NR SR. Podľa zriaďovateľa sa vysoké školy členia na **verejné, štátne a súkromné školy**, vysokoškolské vzdelávanie je koncipované ako trojstupňové: **bakalárske, magisterské alebo inžinierske a vzdelávanie doktorandské**. Podľa charakteru a rozsahu činnosti sa vysoké školy členia na univerzitné, ktoré poskytujú všetky 3 stupne vysokoškolského vzdelávania a neuniverzitné (odborné), ktoré poskytujú len vzdelania 1. stupňa. Univerzity s významným podielom a výsledkami vzdelávania 3. stupňa a vedeckého výskumu majú charakter výskumných univerzít.

V školskom roku 2004/2005 je v SR zriadených celkom 27 vysokých škôl, z toho 20 verejných, 3 štátne a 4 súkromné vysoké školy. Podľa charakteru, rozsahu a odborného zamerania je zriadených 11 univerzít, 3 technické univerzity, 1 poľnohospodárska univerzita, 1 veterinárska univerzita, 1 ekonomická univerzita, 3 vysoké školy umeleckého zamerania, 3 štátne vysoké školy (akadémiá ozbrojených síl, policajná akadémia a zdravotnícka univerzita) a 4 súkromné vysoké školy (manažmentu, zdravotníctva a sociálnej práce, ekonómia manažmentu a vysoká škola práva). Vysokoškolské vzdelávanie sa uskutočňuje v 194 študijných odboroch bakalárskeho a v 645 študijných odboroch magisterského, inžinierskeho a doktorandského štúdia.

V oblasti organizácie a riadenia zákon jednoznačne priznáva verejným vysokým školám samosprávny charakter, vymedzuje pôsobnosť samosprávnych orgánov, ruší právnu subjektivitu fakúlt. Základom samosprávy vysokých škôl je akademická obec, najvyšším samosprávnym orgánom ja Rada vysokých škôl, na školách akademický senát, rektor, vedecká rada, disciplinárna komisia, vysoké školy majú právo vydávať vlastné záväzné vnútorné predpisy: štatút a nadväzný organizačný, pracovný, študijný, rokovací a disciplinárny poriadok. Štatút školy podlieha registrácii príslušným ministerstvom, koncepcia obsahu štúdia vyžaduje odporúčanie Akreditačnou komisiou vlády SR.

Zdrojom príjmov vysokých škôl sú štátne dotácie, školné a poplatky spojené so štúdiom (napr. prijímacie konanie, rigorózne konanie, doklady o štúdiu), príjmy z ďalšieho vzdelávania, vedeckého výskumu, výnosy z vlastného majetku a duševného vlastníctva, z podnikateľskej činnosti a príjmy z darov.

Verejné vysoké školy sa vnútorne členia na fakulty, pedagogické, vedecké, informačné, hospodársko-správne a účelové zariadenia.

Fakulty vykonávajú vzdelávaciu a vedeckovýskumnú činnosť v oblasti príbuzných študijných odborov a akreditovaných študijných programov. Orgány fakultnej samosprávy majú právo rozhodovať o prijímaní na štúdium, vytvárať akreditované študijné odbory, vykonávať podnikateľskú činnosť a spolupracovať s inými právnickými a fyzickými osobami, rozhodovať o vnútornej organizácii fakulty, o organizácii štúdia a vedeckom výskume. Fakulty nemajú právnu subjektivitu. Orgánmi akademickej samosprávy fakulty sú akademický senát fakulty, dekan, vedecká rada a disciplinárna komisia. Súčasťou fakúlt sú príslušné výučbové zariadenia, fakultné nemocnice, lekárne, cvičné školy, školské majetky, podniky a kňazské semináre.

Na presadzovanie a zabezpečovanie verejných záujmov zriaďujú sa na vysokých školách *správne rady*, časť členov rady navrhuje rektor a časť minister spomedzi predstaviteľov verejného života, podnikateľských organizácií, územnej samosprávy a orgánov ústrednej štátnej správy. Členmi správnej rady nemôžu byť zamestnanci príslušnej vysokej školy, ale na zasadnutiach správnej rady sa môžu zúčastňovať rektor, prorektor, kvestor a predseda akademického senátu. Pôsobnosťou správnej rady je najmä navrhovať rektorovi riešenie hospodársko-správnych a majetkových otázok, vyjadrovať sa k zámerom perspektívneho rozvoja vysokej školy, k návrhu rozpočtu a k výročnej správe o činnosti vysokej školy.

Obsah štúdia na vysokej škole sa vymedzuje študijným programom jednotlivých študijných odborov, ktoré sú súčasťou sústavy študijných odborov (ISCED 5, 6). Štúdium sa môže uskutočňovať formami denného alebo externého štúdia prezenčnou, dištančnou alebo kombinovanou metódou. V organizácii štúdia sa uplatňuje kreditový systém. Štúdium sa ukončuje štátnou skúškou pred skúšobnou komisiou. Úspešné absolvovanie štátnej skúšky je podmienkou pre priznanie absolventom akademický titul bakalár, magister alebo inžinier a doktor.

Vysoké školy môžu študentom poskytovať sociálnu podporu formou príspevkov na stravovanie a ubytovanie v internáte alebo formou štipendií.

V súlade s koncepciou rozvoja vysokoškolského vzdelávania vláda zriaďuje na posudzovanie a hodnotenie kvality vzdelávania, výskumnej, vývojovej alebo umeleckej činnosti na návrh ministra **Akreditačnú komisiu**, ktorá sa vyjadruje k podmienkam a spôsobilosti vysokej školy realizovať príslušné študijné programy, k návrhu na zriadenie, zrušenie alebo premiestnenie školy a k zmene študijných odborov. Komplexná akreditácia činnosti vysokej školy sa uskutočňuje podľa plánu raz za 6 rokov. Členmi Akreditačnej komisie sú významní reprezentanti vysokých škôl, odborných a vedeckých ustanovizní. Tretinu členov tvoria členovia z nevysokoškolských ustanovizní.

Zamestnancami vysokých škôl sú vysokoškolskí učitelia (profesori, docenti, odborní asistenti, asistenti a lektori), vedeckovýskumní, umeleckí, technickí, hospodársko-správni a administratívni pracovníci. Zákon a pracovný poriadok diferencovane vymedzuje ich úlohy, právomoc a postavenie.

Študenti vysokej školy majú podľa zákona právo študovať zvolený študijný odbor podľa vlastného študijného plánu, zvoliť si tempo a poradie častí študijného programu, právo uchádzať sa o štúdium na inej škole (aj v zahraničí), zúčastňovať sa na výskumnej, vývojovej alebo umeleckej činnosti, na činnosti nezávislých občianskych združení a vyjadrovať sa o kvalite výučby a učiteľov.

Povinnosti študentov vyplývajú zo študijného poriadku a študijného programu, najmä chrániť a hospodárne využívať majetok, prostriedky a služby školy, uhradzovať školné a poplatky spojené so štúdiom, oznámiť škole požadované osobné údaje a bydlisko. Za porušenie povinností môže byť študent pokarhaný, podmienene alebo úplne vylúčený zo štúdia.

Úspešnú **realizáciu vysokoškolského zákona** v súčasnosti sťažuje najmä nedostatočné finančné zabezpečenie škôl, nedostatočné ocenenie práce učiteľov a vedeckých pracovníkov školy, v dôsledku čoho odchádzajú zo škôl vysokokvalifikovaní odborníci.

Absencia reálnej vízie sociálno-ekonomického rozvoja spoločnosti sťažuje realizáciu perspektívneho rozvoja vysokých škôl a študijných odborov zodpovedajúcich budúcim hospodársko-spoločenským potrebám a reálnym možnostiam zamestnania absolventov. Zvýšenie nákladov spojených so štúdiom (stravné, ubytovanie, cestovné, školné) sťažuje veľkej časti schopných uchádzačov zo sociálne slabších vrstiev obyvateľov prístup k vysokoškolskému vzdelávaniu a jeho plynulé úspešné ukončenie. Riešenie týchto problémov je preto predmetom verejných diskusií, rokovaní Rady vysokých škôl a samosprávnych orgánov, študentskej samosprávy ako zastupiteľského orgánu študentov a predmetom rokovaní orgánov verejnej správy štátu ako jedna z priorít jeho politiky.

9. Ďalšie vzdelávanie

Systémová transformácia spoločnosti a hospodárstva po roku 1989 zdôraznila nové požiadavky na kvalifikáciu odborných pracovníkov aj v oblasti celoživotného vzdelávania. Koncepcia ďalšieho vzdelávania ako nadväzného systému vzdelávania na získaný stupeň a druh školského vzdelávania sa síce potvrdila a ďalšie vzdelávanie ostalo naďalej organickou súčasťou výchovno-vzdelávacej sústavy, ale v dôsledku privatizácie hospodárstva sa pôsobnosť ústredných orgánov štátnej správy nad vzdelávacími zariadeniami obmedzila len na ústredné určovanie rámcovej koncepcie obsahu a sčasti na financovanie ďalšieho vzdelávania zo štátneho rozpočtu. Postupne – okrem foriem pomaturitného a postgraduálneho štúdia – vznikli nové, zväčša súkromné alebo občianske vzdelávacie zariadenia, ktoré pohotovo menili programy svojich vzdelávacích aktivít, modernizovali ich obsah, metódy i formy vzdelávania.

Legislatívu z obdobia centralizovaného riadenia hospodárstva preto nahradil nový zákon o ďalšom vzdelávaní (r. 1997 a jeho novela z r. 2001).

Podľa neho sa ďalšie vzdelávanie uskutočňuje v ustanovizniach ďalšieho vzdelávania rozličnými krátkodobými a dlhodobými vzdelávacími aktivitami: formami seminárov, školení, kurzov, štúdiom popri zamestnaní na stredných a vysokých školách, doplňujúcim, rozširujúcim, špecializačným alebo rekvalifikačným štúdiom. V súčasnosti vykonáva ďalšie vzdelávanie okrem stredných a vysokých škôl takmer 300 rozličných vzdelávacích zariadení.

Ďalšie vzdelávanie sa vykonáva buď ako akreditované alebo ako neakreditované.

Akreditáciu – ako štátne overenie spôsobilosti vzdelávacej ustanovizne – priznáva ministerstvo školstva na základe súhlasu Akreditačnej komisie pre ďalšie vzdelávanie. Členov Akreditačnej komisie vymenúva minister školstva na návrh príslušných ústredných orgánov štátnej správy, územnej samosprávy, Ústredia práce sociálnych vecí a rodiny, profesijných organizácií a odborníkov z oblasti ďalšieho vzdelávania. Podmienkou akreditácie je príslušné odborné vzdelávacie zameranie ustanovizne, zodpovedajúci projekt a náležitá pedagogická dokumentácia vzdelávacej aktivity, kvalifikovaný lektorský zbor a zodpovedajúce materiálno-technické vybavenie ustanovizne. Akreditácia sa udeľuje na päť rokov. Absolventom akreditovaného ďalšieho vzdelávania vydáva vzdelávacia inštitúcia osvedčenie, ktoré má celoštátnu platnosť.

Náklady na ďalšie vzdelávanie uhradzujú sčasti účastníci štúdiá, sčasti sa hradia z prostriedkov zamestnávateľov, z účelových dotácií, z rozpočtu úradov práce (len pre akreditované rekvalifikačné vzdelávanie), z rozpočtov miestnej samosprávy, z príspevkov nadácií a z iných zdrojov.

Tabuľka 25: Ďalšie vzdelávanie

Druh vzdelávania	r. 1997	r. 2000	r. 2003
Ďalšie odborné vzdelávanie (profesijné, doplnkové, rozširujúce)	50,20	59,21	67,88
Rekvalifikačné vzdelávanie	34,27	16,92	-
Občianske vzdelávanie	4,87	6,17	-
Sociokultúrne a záujmové vzdelávanie	4,70	6,08	-
Ďalšie vzdelávanie a príprava na získanie stupňa vzdelania	-	-	6,35
Záujmové a občianske vzdelávanie	-	-	11,00
Iné	5,96	10,29	14,57
Neposkytnutý údaj	0	1,33	0,20

10. Riadenie, správa a financovanie výchovno-vzdelávacej sústavy

Riadenie a správu výchovno-vzdelávacej sústavy upravujú príslušné školské zákony (o základných a stredných školách, o školských zariadeniach, o vysokých školách, o ďalšom vzdelávaní) a zákon o štátnej správe v školstve a školskej samospráve. Riadenie a správu vysokých škôl upravuje komplexne zákon č. 131/2002 Z.z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Pôsobnosť ministerstva školstva vymedzoval zákon o organizácii ministerstiev (z r. 1990), od r. 2001 zákon o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy, do ktorého sú premietnuté aj zmeny vyplývajúce z reformy verejnej správy a zákona o štátnej správe v školstve a školskej samospráve (r. 2003).

Zákon stanovuje, že ministerstvo školstva je ústredným orgánom štátnej správy pre všetky základné, stredné a vysoké školy, školské zariadenia a celoživotné vzdelávanie. Z pôsobnosti vyplýva pre ministerstvo povinnosť najmä:

- ▶ podieľať sa na tvorbe jednotnej školskej politiky štátu, plniť aj úlohy vyplývajúce z medzinárodných zmlúv a medzinárodnej spolupráce v oblasti vzdelávania,

- ▶ skúmať problematiku výchovy a vzdelávania a spracúvať koncepcie jeho rozvoja,
- ▶ pripravovať návrhy zákonov a všeobecne záväzných právnych predpisov pre oblasť výchovy a vzdelávania (okrem iného aj učebných plánov, osnov, štandardov a normatívo- vybavenia škôl),
- ▶ spolupracovať s ostatnými ministerstvami a ústrednými orgánmi a využívať poznatky vedeckovýskumných pracovísk, stavovských a profesijných organizácií, prerokúvať s odborovými orgánmi a zamestnávateľskými organizáciami a sociálnymi partnermi návrhy závažných opatrení týkajúce sa ich záujmov.

Zásady činnosti a charakteristiku hlavných úloh ministerstva na jednotlivých úsekoch pôsobnosti ako i vzťahy k iným ústredným orgánom štátnej správy vyjadruje štatút ministerstva, ktorý schvaľuje vláda SR.

Po zrušení odvetvovej správy školstva r. 1996 vykonávali do 30. 6. 2002 regionálnu štátnu správu krajské a okresné úrady, ktoré riadila vláda. Ministerstvo školstva riadilo výkon štátnej správy školstva len vydávaním všeobecne platných právnych a pedagogicko-organizačných predpisov, koordináciou a metodickým usmerňovaním odborov školstva, ktoré si krajské a okresné úrady zriadili na správu škôl. Do pôsobnosti okresných úradov patrilo základné školstvo, predškolské a mimoškolské výchovno-vzdelávacie zariadenia, do pôsobnosti krajských úradov stredné a špeciálne školy a školské zariadenia. Školská inšpekcia bola však r. 1999 vyňatá z pôsobnosti krajských a okresných úradov a zriadila sa nezávislá Štátna školská inšpekcia. Po zriadení samosprávnych krajov a rozšírení právomocí obcí bol prenesený výkon štátnej správy (od 1. 1. 2002) na obce a na samosprávne kraje.

Na obce prešiel výkon štátnej správy na úseku základných škôl, predškolských zariadení a zariadení na výchovu v čase mimo vyučovania, ich zriaďovanie a zrušovanie, vymenúvanie riaditeľov škôl a utváranie ekonomických a materiálno-technických i personálnych podmienok pre prácu škôl a školských zariadení a kontrola ich účelného využívania. Na samosprávne kraje prešla právomoc zriaďovať a zrušovať stredné školy, špeciálne školy a školské zariadenia a vykonávanie štátnej správy v 2. stupni. S účinnosťou od 1. 1. 2004 sa výkon štátnej správy a samosprávy na úseku základných a stredných škôl a školských zariadení upravil novým zákonom o štátnej správe v školstve a školskej samospráve (r. 2003). Podľa neho

a) štátnu správu na úseku školstva vykonávajú:

- ▶ riaditeľ školy alebo školského zariadenia,
- ▶ obec v rozsahu prenesenej pôsobnosti zo zrušených okresných úradov,
- ▶ krajský školský úrad,
- ▶ Štátna školská inšpekcia,
- ▶ ministerstvo školstva a
- ▶ iné ústredné orgány štátnej správy (ministerstvo zdravotníctva, ministerstvo vnútra, ministerstvo obrany a ministerstvo spravodlivosti),

b) školskú samosprávu vykonáva:

- ▶ rada školy alebo školského zariadenia, v stredných školách aj žiacka školská rada,
- ▶ obecná školská rada a

- územná školská rada.

Poznámka: Ústredný samosprávny orgán pre základné a stredné školy a školské zariadenia nie je vytvorený. Funkciu ústredného samosprávneho orgánu pre vysoké školy plní Rada vysokých škôl, Konferencia rektorov vysokých škôl, Študentská rada a reprezentatívne orgány vysokých škôl.

Samosprávne školské orgány regionálneho školstva majú postavenie iniciatívnych a poradných orgánov a ich úlohou je vyjadrovať a presadzovať miestne verejné záujmy, plniť funkciu verejnej kontroly, posudzovať činnosť škôl a školských zariadení, orgánov miestnej a regionálnej štátnej správy, vyjadrovať sa ku kandidátom na funkciu riaditeľa školy alebo školského zariadenia, ku koncepčným zámerom rozvoja a odbornému zameraniu škôl a školských zariadení, k rozpočtu a k podmienkam práce zamestnancov škôl a školských zariadení i k správe o výsledkoch výchovy a vzdelávania. Nemajú rozhodovaciu právomoc. (Systém riadenia vysokých škôl je charakterizovaný v kapitole 8).

10.1. Financovanie škôl a školských zariadení

Od reorganizácie štátnej správy r. 1996 až do 30. 6. 2002 sa finančné prostriedky na školstvo prideliovali cez krajské úrady na stredné školstvo a školské zariadenia, ktoré boli v priamej pôsobnosti krajských úradov a cez okresné úrady na základné školy a školské zariadenia v pôsobnosti okresných úradov. Stredné zdravotnícke, policajné a vojenské školy boli financované cez príslušné ministerstvá a na financovaní odborných učilíšť sa podieľali aj príslušné zriaďovateľské hospodárske orgány.

Od 1. 7. 2002 upravoval financovanie škôl a školských zariadení zákon o financovaní základných a stredných škôl a školských zariadení, pričom rozlišoval financovanie štátnych, verejných, cirkevných a súkromných škôl a školských zariadení. Od 1. 1. 2004 upravuje financovanie **nový zákon o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení (č. 597/2003 Z.z.)**.

Zákon zabezpečuje zo štátneho rozpočtu bezplatné vzdelávanie v základných a stredných školách, financovanie výchovno-vzdelávacieho procesu, prevádzku a riešenie havarijných situácií a poskytovanie príspevkov na financovanie rozvoja, rekonštrukcií, modernizácie a materiálno-technického vybavenia škôl. Štát rovnako zabezpečuje aj financovanie súkromných a cirkevných škôl.

Zdrojom financovania škôl a školských zariadení sú prostriedky zo štátneho rozpočtu, dotácie na výkon samosprávnych pôsobností, prostriedky z rozpočtov obcí a samosprávnych krajov, od fyzických a právnických osôb, z podnikateľskej činnosti škôl, z príspevkov rodičov a zákonných zástupcov žiakov, z darov a iných zdrojov (príspevkov na záujmové vzdelávanie, na vydávanie učebníc, metodických pomôcok, pedagogickej tlače, na pravidelnú záujmovú činnosť a na súťaže žiakov).

Zákon zmenil financovanie štátnych a neštátnych škôl. Financovanie štátnych škôl zo štátneho rozpočtu vychádza z normatívne určených príspevkov na kalendárny rok podľa počtu žiakov školy. Normatív zahŕňa **normatív mzdový** (na mzdy a platy, poisťné a príspevok zamestnávateľa) a **normatív prevádzkový** (normované celoročné náklady na

prevádzku školy a výdavky na výchovno-vzdelávací proces pripadajúce na jedného žiaka).

Pri určovaní normatífov sa rozlišuje stupeň, druh a typ školy, personálna a ekonomická náročnosť študijného alebo učebného odboru, forma štúdia, vyučovací jazyk, veľkosť školy a klimatické podmienky miesta školy.

Na riešenie havarijných situácií môže ministerstvo školstva poskytnúť prostredníctvom príslušného krajského školského úradu zriaďovateľom štátnej školy účelovú dotáciu a ministerstvo financií dotáciu na rekonštrukciu a modernizáciu vybavenia školy. Neštátnym školám sa poskytujú príspevky podľa normatífov rovnako ako štátnym školám, ale výdavky na rekonštrukciu a modernizáciu vybavenia škôl sa im zo štátneho rozpočtu neposkytujú.

Na financovanie pravidelného nepovinného záujmového vzdelávania sa žiakom vydávajú **vzdelávacie poukazy** ako príspevok držiteľovi poukazu na zabezpečenie zvolenej záujmovej činnosti v škole alebo v školskom zariadení.

Návrh rozpočtu školy predkladá jej riaditeľ zriaďovateľovi školy a zodpovedá za jeho dodržiavanie, efektívne a účelné hospodárne využívanie školy alebo školského zariadenia. Kontrolu hospodárneho a efektívneho využívania rozpočtu školy a školského zariadenia a ich majetku vykonáva obec alebo samosprávny kraj a následnú kontrolu ministerstvo školstva prostredníctvom krajského školského úradu a Štátnej školskej inšpekcie.

Štátny rozpočet určuje každoročne limity príjmov a výdavkov na školstvo pre ministerstvo školstva, vysoké školy a priamoriadené organizácie a na krajské úrady pre regionálne školstvo.

V materských školách prispievajú rodičia detí na výchovu, stravu a výchovné pomôcky pre deti. V základných a stredných školách a školských zariadeniach prispievajú rodičia na stravovanie žiakov, v základných umeleckých školách a jazykových školách platia aj školné, v internátnych školách a domovoch mládeže prispievajú na ubytovanie a stravovanie. V školských výchovných zariadeniach (školské kluby centrál voľného času a strediská záujmovej činnosti) aj na osobné učebné pomôcky. Učebnice sa žiakom zapožičiavajú zo školských knižníc.

V súkromných školách platia rodičia školné na všetkých stupňoch a druhoch škôl.

Na akreditovaných verejných vysokých školách je štúdium bezplatné. Študenti vysokých škôl platia poplatky len za osobitné hospodársko-administratívne úkony (prijímacie konanie a za iné nadštandardné aktivity) a podieľajú sa na výdavkoch za ubytovanie a stravovanie. Vysokým a stredným školám sa umožňuje získavať prostriedky aj z nadpríjmov a podnikateľskej činnosti, ktorá zodpovedá odbornému zameraniu štúdia alebo naň nadväzuje.

Ďalšie odborné vzdelávanie zamestnancov financujú zamestnávateľia za svojich zamestnancov a sčasti sami účastníci vzdelávania. Štúdium popri zamestnaní je podľa nového vysokoškolského zákona aj na vysokých školách bezplatné.

Rekvalifikačné kurzy pre nezamestnaných financujú úrady práce i príslušné krajské školské úrady a sčasti aj účastníci kurzov.

Tabuľka 26: Výdavky na školstvo spolu

Druh školstva	1990	1993	1999	2001
regionálne školy	11,07	15,37	26,57	29,63
vysoké školy	2,71	3,05	5,92	8,22
ostatné organizácie	0,37	0,75	1,7	2,39
spolu	14,15	19,17	34,19	40,24

Tabuľka 27: Porovnanie podielu výdavkov na celkové výdavky ŠR a na HDP

Výdavky v rokoch	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Výdavky školstva na celkové výdavky ŠR v %	10,96	13,18	13,89	10,04	10,7	13,8	12,25	12,6	16,2	15,38	15,34	15,7
Celkové výdavky na školstvo v % na HDP	5,1	5,51	5,9	5,2	4,38	5,05	4,55	4,71	4,46	4,57	4,17	3,9

III. Záver a tendencie ďalšieho vývoja výchovno-vzdelávacej sústavy

Na základe predchádzajúcej charakteristiky vývoja a súčasného stavu výchovno-vzdelávacej sústavy možno konštatovať, že:

- ▶ po roku 1989 sa v SR uskutočnili významné koncepčné opatrenia, ktorými sa v súlade s celospoločenskými sociálno-ekonomickými zmenami postupne upravilo poslanie a postavenie výchovno-vzdelávacej sústavy ako subsystému demokratického politicko-spoločenského zriadenia;
- ▶ na jeho zabezpečenie sa vydali nové alebo novelizovali sa príslušné právne, pedagogicko-organizačné a pedagogické normy o organizácii, obsahu a formách výchovy a vzdelávania a v systéme riadenia a správy výchovno-vzdelávacej sústavy;
- ▶ naša VVS sa tak v súlade s platnými medzinárodnými dokumentmi o výchove a vzdelávaní stala kompatibilnou so systémami vzdelávania vo vyspelých demokratických štátoch EÚ;

- ▶ proces humanizácie a modernizácie cieľov a obsahu vzdelávania a demokratizácie systému riadenia a správy, žiaduceho personálneho, ekonomického a materiálno-technického zabezpečenia podmienok výchovy a vzdelávania nemožno ešte pokladať za ukončený.

Najmä vstup SR do EÚ predpokladá uskutočnenie ďalších priebežných čiastkových, ale aj zásadných úprav koncepcie výchovy a vzdelávania, jej riadenia a správy s cieľom dosiahnuť vyššiu úroveň kompatibility systému a štandardov vzdelávania s vyspelými štátmi EÚ, mobility a uplatnenia sa absolventov na európskom trhu práce, pružnejšie prispôsobovanie obsahu vzdelávania meniacim sa podmienkam a potrebám vyspelej spoločnosti, trhovej ekonomiky a dôslednejšie uplatnenie princípov humanizácie, modernizácie obsahu a demokratizácie systému riadenia.

Vyjadruje ich nová **Koncepcia celoživotného vzdelávania v SR** schválená vládou SR vo februári r. 2004.

Koncepcia definuje celoživotné vzdelávanie ako rozhodujúci nástroj vzdelávacej politiky štátu a politiky zamestnanosti, ktorý zahŕňa výchovné a vzdelávacie aktivity vo všetkých etapách vývoja človeka, t. j. v etape predproduktívneho, produktívneho i poproduktívneho veku. Proces sa uskutočňuje v troch subsystémoch výchovy a vzdelávania:

- ▶ v subsystéme formálneho inštitucionálneho vzdelávania v školách vertikálne nadväzných stupňov a horizontálne členených druhov, vyučovacích predmetov, učebných a študijných odborov,
- ▶ v subsystéme neformálneho mimoškolského vzdelávania v rozličných inštitúciách rezortov, hospodárskych organizáciách alebo aj v školských výchovno-vzdelávacích zariadeniach,
- ▶ a v subsystéme informálnych, neinštitucionálnych výchovno-vzdelávacích aktivít (v rodine, vo voľnom čase, v záujmových občianskych združeniach a v okolitom prostredí).

Schválená Koncepcia celoživotného vzdelávania vychádza zo záverov hodnotenia celoživotného vzdelávania v štátoch EÚ, z medzinárodných dokumentov o výchove a vzdelávaní (najmä Bielej knihy EK o vyučovaní a vzdelávaní – Smerom k učiacej sa spoločnosti (r. 1995), z Memoranda EK o celoživotnom vzdelávaní (r. 2000) ako aj zo zámerov našich platných koncepcií o rozvoja výchovno-vzdelávacej sústavy: Národného programu výchovy a vzdelávania v SR (r. 2002), Koncepcie ďalšieho rozvoja vysokého školstva pre 21. storočie (r. 2000) a Koncepcie ďalšieho vzdelávania (r. 2002).

Na základe nich si Koncepcia stanovuje 6 zásadných zámerov a predpokladov rozvoja celoživotného vzdelávania:

1. zabezpečiť nové základné zručnosti pre všetkých,
2. poskytovať viac investícií do ľudských zdrojov,
3. uskutočňovať inovácie vo vzdelávaní,
4. uznávať výsledky vzdelávania,
5. realizovať nový prístup k odbornému usmerňovaniu a poradenstvu, najmä kariérovému,
6. približovať vzdelávanie čo najbližšie k učiacim sa.

V súlade s uvedenými zámermi si koncepcia celoživotného vzdelávania v SR vytyčuje strategické ciele rozvoja celoživotného vzdelávania, charakterizuje žiaduce aktivity na ich dosiahnutie a návrh konkrétnych opatrení, najmä:

- ▶ vytvorenie Rady ministra školstva pre celoživotné vzdelávanie na zabezpečenie koordinácie činnosti zainteresovaných rezortov a sociálnych partnerov pri plnení prijatých opatrení,
- ▶ vypracovať program rozvoja celoživotného vzdelávania,
- ▶ zriadiť aj regionálne rady pre celoživotné vzdelávanie,
- ▶ vypracovať návrh nových legislatívnych noriem o postavení a úlohách celoživotného vzdelávania,
- ▶ postupne zvýšiť rozpočtové prostriedky na celoživotné vzdelávanie na úroveň % HDP v štátoch EÚ,
- ▶ vypracovať návrh stratégie viaczdrojového financovania celoživotného vzdelávania,
- ▶ zaviesť systém hodnotenia kvality jednotlivých článkov celoživotného vzdelávania (základných, stredných a vysokých škôl), učebných a študijných odborov,
- ▶ vytvoriť legislatívne predpoklady na uznávanie výsledkov neformálneho vzdelávania porovnateľného s výsledkami formálneho vzdelávania.

Uznesenie vlády uložilo ministrom školstva v spolupráci s ostatnými zainteresovanými ministrami zabezpečiť realizáciu opatrení a odporučilo sociálnym partnerom (zamestnávateľským organizáciám a združeniam, Konfederácii odborových zväzov a Združeniu miest a obcí) podporiť ich realizáciu do konca septembra r. 2004.